

ХРОНИКА НА СПОРА ЗА *ВЕДА СЛОВЕНА* (1867 – 1968)¹

Милена Беновска-Събкова

Спорът за *Веда Словена* започва през 1867 г., седем години преди излизането на книга първа от сборника. Началото е поставено още с публикуването и влизането по този начин в научно обращение на една от песните в сборника – *Женитбата на Орфей*. Да се определи обаче крайната точка на дискусиата, изглежда по-трудно: неведнъж се е случвало полемиките да изглеждат изчерпани, а страстите – затихнали. Всеки път обаче това затишие се е оказвало временно – до следващото припламване.

1867 г., месец май: на Първата всеруска етнографска изложба в Москва е получена телеграма: „Професору Попову. Приветствую братьев славян, собравшихся воедино в священной Москве, и извещаю их об открытии весьма древной эпопеи на болгарском языке „Женитьба Орфея“. Археолог болгарский и сербский Стефан Веркович.“ Два дни по-късно пристига в ръкопис и самият текст на песента. През юли етнографският комитет награждава Веркович със златен медал, а Московското дружество на любителите на естествознанието, антропологията и етнографията го избира за свой действителен член.

През декември същата година излиза от печат *Древняя болгарская песня об Орфее*². Текстът е на български език, придружен от руски превод, дело на Райко Жинзифов. Същата песен е поместена по-късно под номер 15 в сборника *Веда Словена*.

В края на 1867 г. излизат първите отзиви за „родопското откритие“ на Веркович. Анонимна възторжена дописка (според Ив. Д. Шишманов вероятният ѝ автор е Д. Н. Бисеров) е публикувана във вестник *Македония*³. Кратко съобщение помества и вестник *Дунавска зора*⁴. На свой ред Ст. Веркович известява за събитието загребския вестник *Народне новине* и вестник *Видовдан*, както и директора на Френското училище в Атина Емил Бюрнуф. Интересът на последния (професор в областта на индологията и на класическата филология, с интереси и в областта на археологията) отваря важна страница в историята на *Веда Словена* – с преценка на достоинства и автентичността на македоно-родопските песни се ангажират представители на европейската академична наука.

1868 г. По поръка на Емил Бюрнуф с проучване на българските песни се заема младият професор от атинското Френско училище Албер Дюмон, който пристига в Белград. Благодарение на подкрепата на Верковичевия приятел д-р Янко Шафарик Дюмон се запознава с ръкописите на Веркович. При все че не владее български език, Дюмон разглежда произхода, езика, темите, религиозните образи, поетичната форма и пр. на песните. На тези въпроси той се спира в писмо до Бюрнуф от 1868 г.⁵ Накрая Дюмон стига до извода за автентичността на песните: „Не може да се съмняваме в реалното съществуване на тези песни в Родопите, нито в автентичността на Верковичевия сборник.“ Както отбелязва Ив. Д. Шишманов, това е моментът, който превръща „родопското откритие“ от събитие с важност за славянския свят в „достояние на целия западноевропейски учен свят“ (Шишманов 1925: 43 [1997,2: 15]⁶).

¹ Дигитализиран и преформатиран вариант на текста (вж. първа публикация: Беновска 1997). Формалните промени (при: библиографските справки в рамките на текста, бележките под черта, посочената литература) са съобразени с изискванията на *Асоциация за антропология, етнология и фолклористика „ОНГЪЛ“* за публикация на научни текстове в печатните и електронните издания на асоциацията. Отговорност за коректността и пълнотата на библиографските справки носи авторът на текста.

² *Древняя болгарская песня об Орфее*. Открита от Стефаном Верковичем, сербским и болгарским археологом. Издание В. А. Дашкова. М., 1867. *Орфеева женитба со керка на харанска крале*.

³ *Македония*, г. 1, 11 ноември 1867, № 1.

⁴ *Дунавска зора*, г. 1, 10 септември 1868, № 1.

⁵ Публикувано в: *Bulletin de l'École française d'Athènes (Archéologie, linguistique anciennes et nouvelles)*, 1868, № 3,4, 68-73.

⁶ Цифрите, поставени в квадратни скоби, са библиографски препратки към текстове, поместени в двутомното издание на *Веда Словена* (*Веда Словена* 1997,1 и *Веда Словена* 1997,2) (бел. – М.Х., отг.

1870 г. Българският Възрожденец от Пазарджик Стефан Захариев в кореспонденцията си с Веркович първоначално изразява съмнение относно достоверността на песента за Орфей. По-късно обаче променя становището си и пише: ”Аз намерих тук някои стари песни, отнасящи се до Орфеевите песни, които ми трябва за потвърждение на откритите от Вас 2500 стиха, от които само ще проникне цялата истина за произхождението на славяно-българите, понеже 850 стихове, напечатани в Москва на 1867 лято, са съчинени много подир Орфея за неговата женитба“⁷.

1871 г. Активното отношение на Емил Бюрнуф към въпроса и най-вече авторитетът му въвличат и други представители на френската наука в обсъждането на „родопското откритие“ (Огюст Дозон, Луи Леже). От друга страна, интересът на А. Дюмон не свършва дотук. Той пише няколко статии в *Revue des deux mondes* (1871), които публикува в отделна книга (Dumon 1873). Там Дюмон отбелязва: „Тези поеми, посветени на Орфей и повтаряни още до наши дни, ще са такова голямо откритие, че г-н Веркович без съмнение ще намери в Европа много неверници.“ По-нататък авторът допълва: „Очевидно е, че г-н Веркович е взел твърде присърце задачата да намери в родопските песни много древни отгласи. В своя коментар той говори за бог Вишну, на когото българските помаци, казва той, още познават името. Тук грешката е очевидна. Вишну е датив от българската дума „вишни“ „много висок, висш“; формата **вишну** се употребява понякога и като вокатив“ (Dumon 1873: 172-173, цит. по Шишманов 1925:43 [1997,2: 15]).

По настояване на Бюрнуф френският министър на просветата натоварва Огюст Дозон, тогава френски консул в Пловдив, да провери на място автентичността на песните.

1872 г. Поради избухването на Френско-пруската война и събития в личния живот на Дозон неговата мисия се забавя с няколко години. На 30 март 1872 г. той е командирован в Серес по заповед на френския министър на просветата. Там Дозон се настива в дома на Веркович и престоява шест седмици, като отпътува убеден в автентичността на родопските песни. Трябва да се отбележи, че Дозон взема отношение към родопските песни за Орфен (текстът му е предоставен от Веркович) още преди пътуването си до Серес. Своя разбор той публикува в *Bulletin de l'École française d'Athènes*⁸. Дали Дозон е бил така безкритичен, както по-късно го обвинява Луи Леже, личи от неговите бележки: „Цялата композиция [на песента за Орфен – М.Б.] създава впечатление по-скоро за приказка, отколкото за поема (...) стилът според разсъжденията на един българин от Филипополис не изглежда винаги като стихосложение и е нещо средно между стих и проза” (цит. по Шишманов 1925: 44 [1997,2: 16]). Дозон отбелязва също така, че името Орфен не само не може да е българско, но изобщо не може да е славянско; свързва митологичния термин **юда** с името на евангелския персонаж; извежда етимологията на Вишну от общото за сръбския и българския език прилагателно **вишни**.

В следващите броеве на Бюлетина⁹ Дозон превежда едно предание от сбирката на Веркович, както и песента за *Слънчева женитба*, за *Божя маика и самодивите*, *Марийка и самодивите*, *Женитбата на Борянска краля с мома Дунавска*.

1873 г. О. Дозон публикува резултатите от своята мисия в два поредни доклада, първоначално в *Journal officiel* от 17 и 19 февруари 1873 г. Малко по-късно те са препечатани в Архивите на научните и литературни мисии (Dozon 1873). Съдържанието на тези два доклада е подробно изложено в студията на Ив. Д. Шишманов (Шишманов 1925: 44-52 [1997,2: 16-23]). Първият от тях е посветен на въпросите около предисторията на „родопското откритие“, на характеристиката на самия Веркович и Иван Гологанов, на обстоятелствата, при които са записвани песните; докладът завършва с безусловния извод,

---

редактор за дигитализирания вариант на текста). Отговорност за коректността на библиографските препратки носи авторът на текста.

⁷ Вж. Документи за българското Възраждане от Архива на Стефан Веркович, С., 1969. На тези писма обръща внимание Богданов 1990: 58-59 [1997,1: 537].

⁸ Bulletin de l'École française d'Athènes, ноември и декември 1868, № 5, 6.

⁹ Bulletin de l'École française d'Athènes, 1870, №. 7 и №. 8.

че „идеята за едно подражание при *Веда Словена* е изключена“. Вторият се занимава със съдържанието и анализа на самите песни, като се привеждат откъси от тях.

Мисията на Дозон и неговите рапорти довеждат до един неочакван резултат. Със свойствените за характера му особености Веркович надценява твърде много значението на тази защита, и когато дискусиата за *Веда Словена* навлиза в стадия на ожесточените спорове, отказва да търси и предостави по-нататъшни доказателства в своя подкрепа, като смята, че намесата на Дозон окончателно е отстранила въпросителните около „родопските песни“. Показателно е, че не го разколебават и увещанията на най-искрените му и убедени поддръжници Шафарик и Ходзко (пак там: 62-63 [1997,2: 33]; Арнаудов 1968: 33 [1997,2: 86-87]).

Както отбелязва Ив. Д. Шишманов, „рапортите на Дозона, отпечатани в Държавния вестник на Франция, не закъснях естествено да предизвикат голяма сензация“ (Шишманов 1925: 52 [1997,2: 24]). Очевидно е, че в историята на спора за автентичността на *Веда Словена* френската филологическа наука изиграва възлова роля. Ангажирането на известни учени с „родопското откритие“ „отключва“ интереса на европейските академични среди. Привидно парадоксално, но всъщност закономерно за славянския манталитет е обстоятелството, че активността на славянските учени се пробужда вследствие на вече направеното от техните френски колеги. Въпреки сензационния шум около песента за *Женитбата на Орфея* по време на славянския конгрес в Москва и въпреки безкористната помощ, оказана на Веркович от руските слависти (особено от Нил Попов), опитите за по-задълбочено осмисляне на *Веда Словена* от тяхна страна се проявяват значително по-късно.

Дискусиата навлиза в решителната си фаза чрез намесата на младия, но съчетаващ академизма с познаването на българския език Луи Леже. Неговата статия *Българските песни от Родопите според една работа на г-н Дозон* излиза в *Revue politique et littéraire* (Leger 1873)¹⁰. Тази статия заслужава внимание поради много причини, сред които е и обстоятелството, че в нея Леже изразява предпазлив оптимизъм по отношение на „родопското откритие“, а две години по-късно (след публикуването на *Веда Словена* в Белград през 1874 г.) подлага и Веркович, и всички подкрепили го на унищожителна критика. От първата статия на Леже се разбира, че скептицизмът по адрес на Ст. Веркович е предизвикан в много по-голяма степен от писмата на старинаря, придружаващи текста на *Женитбата на Орфея* (и публикувани от Нил Попов), отколкото от самия текст. Леже е шокиран от твърденията на Веркович, че „древните траки, македонци и илирийци са принадлежали към санскритската раса“, че единствена славянската нация нищо не е загубила от първичния „арийски тип“ и че „орфическата поема“ е съвременна на химните от *Ригведа*. „Този пасаж е достатъчен – коментира Леже, – за да даде идея за начина, по който г-н Веркович третира научните въпроси. Той забравя, че думата санскрит се прилага в съвременната наука за един език и в никакъв случай за народ; и че неоспоримото родство на славянските езици със санскритския никак не означава идентичност на славяните и индусите“ (Leger 1879: 10). Леже разбира отлично и формулира безпогрешно романтичната основа, на която се опират възгледите на Веркович: впечатлителният славянски свят е „колкото доверчив в някои отношения, толкова и желаещ да създаде едно славно минало, за да избяга от мизерията на днешния ден“ (пак там: 11). Това, което убягва тогава на младия френски славист е, че идеализацията на миналото като основен стълб на националните идеи е белег не само на славянството, а на неразривно свързаната с борбите за национална консолидация епоха на романтизма в Европа.

Противоположно на Веркович и в съгласие с традициите на академизма, Леже бяга от емоциите; неговото изложение оставя достатъчно поле за трезвия критицизъм на учения. По-късните интерпретатори на неговата първа статия надценяват скептицизма, заложен в нея. Той действително е заявен в послужилата за мото на статията испанска пословица,

¹⁰ Същото в *Отзывы о родопских песнях Стефана Ильича Верковича*, С. Петербург, 1879 (Отзывы... 1879).

както и в неколкочестните уговорки на автора относно възможността „родопското откритие“ да е „литературна измама“. Без това да променя или омаловажава факта, че след обнародването на *Веда Словена* Леже заема диаметрално противоположното становище, все пак не трябва да се премълчава и това, че в първата си статия младият филолог приема автентичността на „родопските песни“. Коментират се все още ръкописи (с които Дозон се е запознал с помощта на Веркович). Доверявайки се на мнението на Дозон, Леже пише: „Въпросът за автентичността е решен от анкетата на г-н Дозон. Впрочем, не се открива в текстовете случай да проличи някаква следа от подражание или имитация“ (Leger 1879: 16). Авторът прави уговорката, че предстоящото публикуване на текстовете ще реши въпросителните около случая. Вниманието на Леже е насочено обаче и другаде – върху развитието на френската наука, която чрез намесата си относно „родопското откритие“ навлиза в територията на славистиката, която досега е била „тера инкогнита“ (пак там: 12). Статията завършва с изразеното задоволство от ролята на френската наука и с поздравления, адресирани към Дозон.

Интерпретирайки тази първа статия на Л. Леже, Ив. Д. Шишманов добросъвестно предава съдържанието ѝ, като все пак отделя по-голямо внимание върху скептицизма на френския учен (Шишманов 1925: 52-54 [1997,2: 24-25]); коментарът на Михаил Арnaudов е несравнено по-кратък и се ограничава с констатацията за „критичното му [на Леже – бел. М.Б.] недоверие към наблюденията и изводите на Дозон“ (Арnaudов 1968: 32 [1997,2: 84]). Цитираното е показателно за начина, по който се водят споровете около *Веда Словена*.

Междувременно отзвукът от „родопското откритие“ е толкова силен, че провокира отзиви за песните и сред онези, които не са ги чели. Така К. Иречек пише в писмо до Васил Стоянов от 7 август 1873 г.: „Видяхте ли песните на македонските помаци, които е събрал Веркович? Печата ги в Белград. Чух за тях чудни неща, та съм твърде нетърпелив и жаден да ги видя. Пеят ли за Зороастър и Индия, те са несъмнено фалшиви. Имената не могат да се запазят в народната памет толкова дълго без книги“.¹¹ Вижда се, че Иречек е писал тези редове преди още да е чел песните и че мнението му се осланя върху научната му интуиция и опит, а не върху конкретни наблюдения и анализи. Обръщам внимание върху тази кратка бележка на Иречек, тъй като той е учен с голямо влияние не само в България, но и в целия славянски свят. При това този маниер – на изказвания „а priori“ – е характерен за немалка част от становищата за *Веда Словена*.

През същата 1873 г. в издаваното от Петко Р. Славейков списание *Читалище* излиза неподписана статия, която се спира на делото на Ст. Веркович¹² – на сборника *Народне песме македонски бугара* (Београд, 1860), на публикуването на *Женитбата на Орфей* и на предстоящото обнародване на *Веда Словена*. Проследяват се накратко и опитите за установяване на автентичността на песните от страна на френската наука. В статията се съдържат и сведения за митическия Орфей, както и разсъждения по повод бележките на А. Дюмон за името Орфей (Орфен) и чуждостта му по отношение на фонетиката на българския език. Накрая се обявява предстоящото публикуване на *Веда Словена* и се подканят спомоществателите да „съдействат за по-скорото издание на тази любопитна книга“. Прилагат се и откъсите от изпратените до списанието от Ст. Веркович песни.

Интерес представлява една бележка под линия: „В моите сбирки от песни има доста много от язическо време, но досега не ми ся е случвало да запиша песен, в която да ся поменува нещо за Александра Македонскаго. Помня обаче добре, че баща ми, който беше свършено безкнижен, но добър песнопоец, пееше някакви песни, в които споменуваше името **Велик Александър**, а от съдържанието дотолкози ми се мерджее през умът, че той имал брат, друг някой юнак, който отишел да го търси, защото го имал загубен. На баща си на живота аз не знаях от каква са важност народните песни и

¹¹ Миятев 1953: 80; вж. също Арnaudов 1968: 32, бел. 103 под линия [1997,2: 86-86]).

¹² Читалище, г. 3, 31 март 1873, № 6, 536-542.

не записах нищо, а оттогаз не ми ся е случило да чуя нищо подобно.“ Тази бележка е важна, тъй като издава самоличността на автора, който говори за свои сборки от народни песни, т. е. това най-вероятно е самият Славейков. Подобна догадка прави в своето изследване Ив. Богданов (Богданов 1990: 68-69 [1997,1: 545]). Съставителите на изданието със събрани съчинения на П. Р. Славейков са решили въпроса, като са поместили статията сред публицистичното творчество на поета (Славейков, П.Р. 1979: 403-409). Това е съществено с оглед неяснотите и спорните моменти относно позицията на видния наш възрожденец по въпроса за *Веда Словена*, което ще бъде разгледано по-нататък.

1874 г. Константин Иречек споделя – все така в кратка епистоларна форма – заявеното вече отношение към „намерените от Веркович български песни“. Сред френските академични и интелектуални кръгове *Веда Словена* намира поддръжник и горещ привърженик – Александър Ходзко.

И така, 1874 г. е годината, в която вижда бял свят първият том на *Веда Словена*¹³. Вече запознат с текста, К. Иречек пише до Григор Начевич: „фамозните български песни, намерени от Веркович в Родопите, получих от Белград. Първият том съдържа петнадесет от тях. Това е смешен фалшификат. Песните се различават много от събраните от Миладиновци и др. песни. Те нямат дори нито смисъл, нито размер: стихове от 6-14 срички, разбъркано“ (Миятев 1953, II, № 37). Тук може би за първи път Иречек използва един от най-често привежданите по-нататък аргументи в полза на тезата за мистификационния характер на Ведата – неправилността на размера на съдържащите се в нея текстове.

Полякът поет и професор по славянски езици в Колеж дьо Франс (Париж) – Александър Ходзко – публикува, според израза на Шишманов, „една възторжена рецензия“ за книга първа на *Веда Словена*¹⁴. При все че вече държи в ръцете си текста, Ходзко се опира на докладите на Дозон. Признавайки неуместността на заглавието („Веда“), Ходзко провъзгласява автентичния характер на самото издание. Освен сведения за възможностите за абонамент и обръщение към щедростта на меценатите, рецензията включва разсъждения относно характера на българските песни. Ходзко ги сравнява с други митологични сказания и епопеи, които са световно културно достояние – с мита за похода на аргонаутите, с *Песен за нибелунгите* и с *Рамаяна*. Според Ходзко специфична славянска черта на родопската епопея и идеал на праславяните е представата за l'homme cultivateur – човекът култиватор, който преобразява чрез земеделския труд безплодните пустини. Призовавайки българските патриоти да съдействат за спасение от забравата паметниците на българската старина, Ходзко изрича думи, изпълнени със симпатия и топлота към българите. Според него Ведата е предвестие, че „седемте или осемте милиона български славяни навлизат най-сетне в европейския живот“ (цит. по Шишманов 1925: 55 [1997,2: 27]). Радващо е, че все по-често млади българи получават образование във френски или немски университети: точно те трябва да проявят интерес към народната поезия. „Смазана от византийските императори, презряна от султаните, България имаше само едни народни песни, за да ѝ напомнят християнската вяра и нейните права, за да заеме мястото, което ѝ се полага в реда на голямото семейство на арийските народи“ (пак там).

Освен като пряк принос към въпроса за *Веда Словена*, написаното от Ходзко (както и преди това от Дозон и Леже) има много по-дълбок смисъл. Годината е 1874, България е под робство и е все още само географско понятие. Несъмнено написаното не само засилва интереса на учените към нея, но има и по-широко културно и дори политическо значение за популяризирането на България и на нейната кауза в Европа.

¹³ Веда Словена. Български народни песни от предисторично и предхристиянско доба. Открил в Тракия и Македония и издал Стефан И. Веркович. Книга I. Београд, 1874.

¹⁴ Revue Bibliographique de Philologie et histoire (recueil mensuel publié par la librairie Ernest Leroux) 15.07.1874, 4-5, 53-57.

В същата 1874 г. чешкият учен Йозеф Иречек изнася пред Чешката академия на науките доклад, озаглавен *За някои проблематични издания на южнославянски народни песни* (Jireček 1874). Йозеф Иречек излага тезата си за неавтентичния характер на *Веда Словена*, като проследява първите опити за фолклорни мистификации в историята на южните славяни. Видно място той отрежда на Раковски, а в лицето на М. Милоевич вижда равностоеен негов последовател. Към тази поредица Й. Иречек причислява и *Веда Словена*. Чешкият учен проследява историята ѝ и информира за съдържанието на петнадесетте песни в нея. Основен аргумент за мистификационния характер на Ведата според автора е неправилното стихосложение. Същото, както видяхме, беше по-рано (макар и бегло) отбелязано от неговия син К. Иречек. Очевидно приемствеността на мненията (поне по този признак – неправилното стихосложение) идва от сина към бащата, а не обратното. За разлика от други участници в дискусиата, старият Иречек смята, че *Веда Словена* е дело на нелишено от поетичен дар перо.

1875 г. Отзвукът от доклада на Й. Иречек е двояк. От една страна, този доклад подтиква Ал. Ходзко към още по-категорична и пламенна защита в полза на автентичността и достойнствата на *Веда Словена*. На свой ред рефератът на Иречек накланя везните в полза на съмнението и Луи Леже публикува статия, в която категорично отнася *Веда Словена* към литературните мистификации.

И така, Ходзко публикува като самостоятелно издание своите наблюдения и аргументи, обединени под заглавието *Автентичността на родопските песни* (Hodzko 1875). В отговор на един от основните доводи на Й. Иречек – за неправилния размер на песните като доказателство за неавтентичния им характер – Ходзко предлага едно заимствано от Безсонов обяснение. Според последното изчезването на странстващите певци просящи довежда и до отпадане на гуслата като задължителен момент от песенното изпълнение, а липсата на музикален съпровод – до нарушаване на стиховия размер. Другото съображение на Иречек – за невъзможността имената на индуски божества да се запечатат и оцелеят в паметта на един славянски народ – става повод за Ходзко да се впусне в обширни митологически екскурси.

Малко след това Ходзко издава *Български студии*¹⁵, където помества публикуваните по-рано студии, озаглавени *Родопските песни от гледна точка на техните митични и исторически реминисценции*¹⁶. Тук са разгледани митическите персонажи, характерни за *Веда Словена*: Юда, Вишну, Злата майка, Сива (Сури), Коледа, Агни, Волос¹⁷ – в духа и в стила на характерната за онова време сравнителна митология.

Втората статия на Луи Леже, публикувана също през 1875 г., оказва силно влияние върху европейските академични среди. Статията е озаглавена *Опит за литературна мистификация – Веда Словена*¹⁸. Статията е подробно представена в студията на Ив. Д. Шишманов (1992: 63-67 [1997,2 33-37]) и затова тук не е необходимо това да се прави повторно. Някои нейни особености обаче изискват коментар от гледна точка на днешния ден. За разлика от първата работа на Леже по въпроса, която е по-скоро отзвук от докладите на О. Дозон, тук появата на *Веда Словена* е разгледана в контекста на младата новобългарска литература и култура. Ето защо Леже тръгва отдалеч, като характеризира първо съвременния български език и литература. Според него езикът е „разрушено славянско наречие“. Леже отбелязва късната поява на първата българска печатна книга в 1806 г. и ниската художествена стойност на излязлата оттам насетне литературна продукция (педагогическа, преводна, богословска, както и някои

¹⁵ Hodzko 1875, където помества публикуваните вече вж. Bulletin de la société de linguistique de Paris, № 12-13, Paris.

¹⁶ Hodzko, A. 1875. Chants du Rhodope au point de vue de leurs réminiscences mythiques et historiques. Paris.

¹⁷ Подробно резюме от статиите на Ходзко, както и от неговите писма до Веркович, се съдържа в: Шишманов 1925: 57-63 [1997,2: 26-33].

¹⁸ Leger L. 1875. Un essai de mystification littéraire, le Veda Slave. – In: Bibliothèque Universelle; препечатана по-късно без промени в: Nouvelles études slaves. Histoire et littérature. Paris, 1880, 49-74.

оригинални произведения). Висока оценка той дава единствено на фолклорните сборници. От гледна точка на днешния ден не може да не направи силно впечатление оценъчната позиция на автора. Българският език е за него „разрушено наречие“, очевидно по отношение на старобългарския, тъй като той го сравнява с простонародния новогръцки „димотики“ и с „вulgарните“ наречия, възникнали на базата на латинския език. Същото скрито сравнение с „високите“ образци се крие и в преценката за творенията на възрожденската ни литература, без да се взема предвид очевидната ѝ демократична насоченост. Този вид оценъчност, изглеждаща днес като академично високомерие, е свойствена не толкова на филолога и литературния историк (каквото е Леже), а е по-скоро особеност на литературната критика. Толкова по-ласкателно е мнението за народната поезия на славяните, които били сред другите народи това, което са славеите сред птиците. Леже дава кратка характеристика на излезлите до момента фолклорни сборници, след което се спира на *Веда Словена*, като проследява и досегашния отзвук от „родопското откритие“.

„Славянската веда не е толкова ведична“ обаче според Леже. „Добър лъжец е този, който стига далече“, но за да стане това, „невежественият мистификатор“ разчита онези, които разбират от славистика, да не са дотолкова вещи в тази наука. Основните аргументи в полза на тезата, че *Веда Словена* е мистификация, Леже черпи от анализа на предговора към нея. „Търговецът на антики“ Веркович е и „първокласен невежа“ и в подкрепа на тази мисъл Леже показва, че някои твърдения в предговора на Веркович не отговарят на фактите (за популярността на свързаните с Александър Македонски сюжети сред южните славяни). Цитира се и публикацията на Веркович в *Народне новине*, откъдето се разбира, че той е обещавал награда от десет жълтици за онзи, който му предостави запис на песен за Орфей. Дадена е и кратка характеристика на Янко Шафарик (според Леже интелигентен, но безкритичен любител) и по-детайлно внимание се обръща на лошото качество на френския превод (както на предговора, така и на самия текст). Мотив в полза на мистификацията според Леже са заниманията на Веркович с търговия със старини, „а в тая търговия хората обичат да състаряват стоката си“. Поради това и поради подхранването от невежеството лековерие е твърде вероятно според автора Веркович да е „едновременно измамникът и измаменият“. Подобно на И. Иречек, и Леже припомня мистификациите на Раковски и Милоевич. Поради некомпетентност в областта на славистиката е бил подведен да гласува доверие на „родопското откритие“ един иначе отличен учен Ем. Бюрнуф. За недоверие към *Веда Словена* говори хладният прием на книгата сред учения славянски свят, както и слабото ѝ разпространение в славянските страни (тя се продавала в Париж, но не и в Прага или Белград). В полза на последното се цитира писмо на К. Иречек до Леже. Такава е в основни линии статията, изиграла решителна преломна роля в спора за *Веда Словена*.

1875-1876 г. От този период са публикациите във вестник *Обзор* (Загреб) на три писма от Я. Шафарик до Веркович. Всъщност Я. Шафарик е най-последователният поддръжник на Веркович и на *Веда Словена*, при все че формално не взема участие в научните спорове. Шафарик е и Верковичевият най-деен помощник, изготвил френския превод на *Веда Словена* и помогнал за обнародването на книга първа. За всичко това свидетелстват писмата между двамата¹⁹.

1875 г. В Париж е публикуван песенният сборник на О. Дозон (Dozon 1875), където са поместени и няколко предоставени от Веркович песни. Като дава отзив за сборника, Любен Каравелов се спира и на записите на Веркович в него (някои от тях са по-късно включени в книга втора на *Веда Словена*): „Между песните, които са записани от господина Верковича, съществуват и такива, които са съвсем измислени. Така например песента, която е поместена на 126-та страница (у Дозона) и в която се възпява някой си Александър

¹⁹ Вж. Богданов 1990: 60 [1997,1: 538]. Писма между Шафарик и Веркович са публикувани в: Арнаудов 1968. Цялата запазена преписка се намира в научния архив на БАН, ф. 14.

(Александър Македонски), е измислена от някой наш учител, който желае от сичкото си невинно сърце да стане унука на великия македонски цар; а песента, която се захваща на 135 и свършва са на 140 стр., без никакво съмнение е измислена от някой свинарин, който има намерение да добие премия от г-на Милоша Милоевича и с-ие (г-н Визанков не е сам)²⁰.

1876 г. Марин Дринов публикува записки на народни песни и по повод *Женидба на слънцето*²¹ прави кратка бележка: „В новий прочутий сборник на г-на Верковича (*Веда Словена*. Београд, 1874) намираме една дълга песен: *Солнцева женитба со мома Вълкана*, която твърде малко прилича на нашата, и види се, че е сочинена или поне премайдсторена от някой прекален български патриот.“ При все че Дринов не посвещава специално внимание на *Веда Словена*, мнението му е важно поради репутацията му на сериозен учен. Становището му е отрицателно и е заявено в кореспонденцията на учения (с Иречек и др.)²². Не бива да се забравя обаче, че, от друга страна, именно Дринов, трогнат от неволите на Веркович в Русия, се застъпва за отпускането на пенсия за старинаря от страна на българското правителство (вж. Арнаудов 1968: 50 [1997,2: 114]). Току-що цитираната бележка не дава достатъчно основание да се приеме възгледа на Дринов за *Веда Словена* като компромисен (както например смята Ив. Богданов; Богданов 1990: 88 [1997,1: 559]). Тук обаче проличава, че за разлика от много други, Дринов не отъждествява личността на Веркович само и единствено с *Веда Словена* и не поставя оценката за делото на последния само в зависимост от решаването на дилемата автентична или не е *Веда Словена*.

От **1877 г.** натам се появяват отзиви за *Веда Словена* в руската периодика. В една кратка бележка А. Н. Пипин допуска неоригиналността на „родопското откритие“ (Вестник Европы, июль 1877)²³, при все че прави редица съществени уговорки. Според него не користта, а патриотизмът е възможният мотив за мистифицирането; към мисълта за мистификация го насочва съпадението между текстовете във *Веда Словена*, тълкуването им от Веркович и заявените от „Показалеца“ на Раковски идеи. Не е невъзможно освен това текстовете да са композирани въз основа на действително съществуващи фолклорни мотиви, смята Пипин.

1877 г. На IV археологически конгрес в Казан И. И. Срезневски прави две изказвания по повод представянето там на Ст. Веркович. Ученият отхвърля дадената от Веркович интерпретация на „родопското откритие“, но за самите песни смята, че „несъмнено заслужават сериозен научен анализ. Този анализ е важен за културната история на славяните при изучаването на въпросите за взаимните отношения на арийските племена и за влиянието на славяните върху другите арийци в доисторическата епоха, за степента на самобитността на дунавските славяни и за пътя на тяхното преселване от Азия в Европа“²⁴. На заключителното заседание на конгреса Срезневски изказва положителното си мнение за Веркович като записвач, а за песните във *Веда Словена* смята, че са „поразителни по своето съдържание“, тъй като в тях се съдържат „спомени за най-първите открития и изобретения на човека по пътя на образоваността (...) Поради всичко това – завършва Срезневски – тази записка е много важен документ, който може да даде удостоверение за истинността и научното значение на заявеното от Веркович „родопско откритие“²⁵. По-късно Срезневски е разколебан и в личен разговор отказва

²⁰ Знание 1875/1, 240.

²¹ Периодическо списание 1876, № 11-12, 153, песен № 3.

²² Вж. по-горе, също и Богданов 1990: 89 [1997,1: 559].

²³ По-късно той доразвива мислите си в: Пыпин, А. Н., В. Д. Спасович 1979: История славянских литератур. Т. 1, Санкт Петербург.

²⁴ Труды Четвертого археологического съезда в России, бывшего в Казани с 3 июля по 18 августа 1877 г. Т. 2., Казань, 1891.

²⁵ Известия о занятиях Четвертого археологического съезда в Казани, 1877, № 10. Цит. по: Отзвыы 1879: 23-24. За коментар вж. Богданов 1990: 61-62 [1997,1: 539-540].

подкрепата си за Веркович (което се разбира от кореспонденцията на последния): „Вие можете да имате успех, ако Ви препоръчам, но аз не мога да сторя това, защото се страхувам да не се компрометирам, ако по-късно се окаже, че тези песни не са народни, а са подправени“²⁶.

В споровете около *Веда Словена* е записано и едно от най-известните имена в руската фолклористика от втората половина на XIX столетие – това на Всеволод Милер. На въпроса той посвещава две публикации: *Литературные заметки о песнях македонских болгар, собранных и изданных Верковичем*²⁷ (реплика по отношение на нея е всъщност бележката на Пипин в същия брой, която беше разгледана по-горе) и *Заметки по поводу сборника Верковича*²⁸. Ученият отправя критични бележки към начина на записване, както и по отношение на „фантастичните изводи“ на Веркович; прави уговорката, че не желае да предреши въпроса, но все пак заявява, че „едва ли някой ще се усъмни, че песните във *Веда Словена* действително са достояние на македонските българи“. Милер намира прилика между Сада крале и героите на финския епос *Калевала*.

1878 г. В дискусиата се намесва чешкият славист Леополд Гайтлер, завеждащ по онова време катедра по сравнителни славянски езици в Загребския университет. През 1875 г. той е посетил Източна Македония и се е убедил в автентичността на *Веда Словена*, като посвещава една книга и две статии на „родопските песни“²⁹. Гайтлер предлага „тракийска теория“ за възникването на *Веда Словена*: върху славяните по време на заселването им на Балканския полуостров са оказали влияние траките, коренни жители на полуострова, които съхранявали по онова време своята самобитност в непристъпните Родопи. Пак в непристъпността на Родопите се крие обяснението на факта, че песните от *Веда Словена* са се запазили само там. Гайтлер изключва възможността за фалшификация, тъй като за литературно съчинение от такъв мащаб според него е необходим двадесетгодишен труд и необикновен поетичен гений. На това не са способни нито Веркович, нито болният Гологанов.

Искрен почитател на Веркович, Гайтлер поддържа кореспонденция с него през 1877-1878 г. Вижда се обаче, че малко по-късно отношенията между двамата охладняват и че последното писмо до Веркович е написано не от Гайтлер, а от неговия приятел проф. Ханел³⁰.

1876-1878 г. Излиза първо на немски, а след това и в руски превод *История на България* на К. Иречек, където той потвърждава мнението си, че *Веда Словена* е откровена мистификация. Особено широк е отзвукът от руското издание, което несъмнено има голяма читателска аудитория (Иречек 1878: 735). За тежестта, която имат думите на Иречек, косвено говори предупреждението, отправено от Ал. Ходзко в писмо до Веркович: „Мнението на младия Иречек, автора на българската история, ще Ви причини много болка, да, много, ако Вие не му отговорите категорично“ (цит. по Шишманов 1925: 62 [1997,2: 33]).

1878 г. Младият Полихроний Сирку, украинец от Бесарабия, предприема пътешествие из България (Чепино и Пещера) с цел да установи истината за *Веда Словена*³¹. Първоначално въодушевен от Ведата, след това Сирку променя както позицията, така и поведението си спрямо самия Веркович. След завръщането си в Петербург „той заявил на всеослушание, че бил „готов да му отсекаат главата“, ако се намери човек

²⁶ Научен архив на БАН, ф. 14, а. е. 386. Цит. по: Богданов 1990: 62 [1997,1: 540].

²⁷ Вестник Европы, июль 1877, 378-381.

²⁸ Журнал Министерства народного просвещения, 1877, т. 173.

²⁹ Geitler 1878: Poetické tradice Thrakû a Bulharû, Praha, Geitler 1881: Die Sage von Orpheus-Orphen der Rhodope-Bulgaren. – In: Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien. B. 10, 165-196. В същия том Гайтлер разглежда юдата като митически персонаж: Die Juda in den Mythen der Balkan-Völker.

³⁰ Тази преписка е публикувана от: Шишманов 1927: 202-211.

³¹ Сведения за това пътуване се дават в писмо от К. Иречек до М. Дринов: Сис 1924: 230.

между българите мохамедани, който да знае наизуст песни от 4000 стиха като тези във Ведата“ (Арnaudов 1968: 39 [1997,2: 96]).

Също през 1878 г. в Санкт Петербург излиза статия, озаглавена *Г-н Веркович и его славянская Веда*³². Материалът е подписан само със съкращението „О-ич“. Читателите се запознават с биографията и делото на Веркович до излизането в 1874 г. на *Веда Словена*, след което се предлага обзор на възникналата литература по въпроса: Срезневски, френската наука, Пипин, Гайтлер, Вс. Милер и др. Авторът смята, че отрицателите на автентичността на сборника разсъждават само „а priori“, без да са проверили на място истинността на песните. Трябва само да се отиде в Македония и „да се уверим по най-осезателен начин в оригиналността им“ (цит. по Отзиви... 1879: 30). „Французите от любов към истината и науката изпратиха вече двама свои учени да проверят сборника на Веркович още преди напечатването му“ (пак там). Нима те се интересуват от това повече от славяните? Накрая се отправя призив към руските офицери от освободителната армия да окажат услуга на славянската наука, като помогнат в „проверката на място“ на автентичността на песните.

В тази очевидно съчувствена статия се съдържат сведения и за две мнения, които подлагат на съмнение автентичността на *Веда Словена*. Тъй като в по-сетнешната научна литература по въпроса коментар върху тези мнения не се открива, ще е полезно да се цитира буквално казаното за тях: „В току-що излязлата във Варшава първа книга *Revue Slave* е поместена статията на г-н Куриер *Poésie populaire Bulgare* [Българска народна поезия], където авторът се спира преимуществено на „Славянската Веда“ на Веркович и макар че допуска, че г-н Веркович, увлечен от лъжлив патриотизъм, е придал на песните арийски оттенък, вмъквайки в текста имената на индийски богове или преправяйки посвоему имената на славянски божества, все пак признава несъмненото им достойнство и твърди, че *Веда Словена* е обогатила славянската митология с нови данни. Но затова пък проф. Макушев в № 218 на *Голоса* с положителност твърди, че тези песни са чиста подправка, че той, Макушев, никак „не се доверява на посочените от Веркович лица, уж съобщили тези песни“ и че всички песни от първата до последната са подправени и съчинени от Веркович, макар че в тях има и нещо заимствано от народните песни“ (Отзиви... 1879: 29-30).

1879 г. Излизат и други трудове, свързани с *Веда Словена*, които по-късно не намират голям отзвук в науката. Така Ив. Д. Шишманов съобщава за публикуването на студия на етнологa Fligier (Fligier 1879). Според Флижие *Веда Словена* може да послужи за доказателство на тезата, че тракийските племена не са безвъзвратно изчезнали и че техни наследници живеят на териториите на съвременна България и Румъния.

Шишманов отбелязва „за куриоз“ още и работата на Л. Подхорски, според когото във *Веда Словена* се откриват отгласи от каменната ера (Podhorsky 1889). В същия том се съдържа и положителен отзив за работата на Подхорски от Хуго Мелцл (цит. по Шишманов 1925: 72 [1997,2: 42]).

1881 г. В Санкт Петербург излиза книга втора на *Веда Словена*.³³ Поразително е постоянството, с което Веркович държи на „запазената марка“ – след толкова много критика (и от страна и на подръжниците му в това число) към възгледите му и към названието Веда той отново озаглавява така и втората книга на сборника си.

1882 г. Според вярното наблюдение на Ив. Богданов (Богданов 1990: 62 [1997,1: 540]) бързият разцвет на периодичния печат след Освобождението у нас способства за ново събуждане на интереса към *Веда Словена*. Постепенно спорът излиза извън рамките на академичните среди и издания и добива по-широко културно значение. Първа в тази насока е статията на Ст. Данев *За българските народни песни*³⁴, където се дава

³² Современныя известия, № 356 от 20 август 1878.

³³ Веда Словенах. Обрядни песни от язическо време. Собрани и издадени Стефаном Ил. Верковичем. Книга друга. 1881. Санкт Петербург.

³⁴ Наука, януари 1882, № 10-12, 787.

положителен отзив за *Веда Словена*. Стоян Данев се опира главно на трудовете на Гайтлер, които цитира. От там е заимстван и аргументът в полза на автентичността на Ведата – тя не може да е фалшификат, защото „само за съставянето на песните би се изисквало двадесетгодишна работа, и то от човек гений“.

1885 г. В пловдивския вестник *Съединение* излиза в четири части статия, чийто автор е Кузман Шапкарев. От доброволния изгнаник Веркович тя е очаквана с нетърпение. Кузман Шапкарев е един от най-видните познавачи на фолклора, записвач с голям принос, а също така и деец за възраждането на българщината в Македония. Статията е озаглавена *Една неоценима славянска жъртва в XIX-й век*³⁵. Материалът е твърде обширен и затова е печатан на части; заглавието е показателно за емоционалността и патетиката му. Повод за написването му е препечатването на български език на автобиографичния разказ на Веркович за страданията му в Русия³⁶. Трагедията на Веркович в Русия е позорно петно за цялото славянство, смята Шапкарев; „това показва неумението и некадърността на славяните да оценяват редкостите, които се появяват изпомежду рода им“ (Шапкарев 1885 а). Шапкарев сравнява Веркович с други гениални личности – Сократ, Исус Христос, Христофор Колумб, Ян Хус, Коперник, Галилео Галилей. Според Шапкарев едно недоразумение е в основата на Верковичовите страдания. Целта на статията е да изглади това недоразумение, като даде „някои осветления върху подлинността на Верковичовата *Веда Словена*“. Шапкарев се заема да обори твърденията на „достоуважаемите инак господата петербургски учени“. Неговите контрааргументи са: „не отговаря на истината твърдението, че е невъзможно хора от народа да помнят толкова дълги (като поместените във *Веда Словена*) песни; и ние сами, които пишем тези редове, притежаваме и време ще дойде да им предоставим някоя и друга песен от 1000 и 1500 стихове.“ Тук се излага интересното и убедително наблюдение, че необразованите хора, които не са обременени от книжно познание, имат инак устроена памет и съхраняват в нея повече, отколкото би могъл образованият човек. Представена е накратко историята на дейността на Веркович, както и неговите възгледи: той смята, че всички славяни са един народ. Това обаче не му пречи да е безкористен и последователен българофил и въпреки недоволството на сръбските патриоти да озаглави сборника си от 1860 г. *Народне песме македонски бугара*, а не „македонски срба“.

Според Шапкарев автентичността на *Веда Словена* се доказва пряко – чрез автентичността на диалекта, и косвено – от това, че Веркович не знае български език и не би могъл да мистифицира произведения на този език. „При това ние познаваме лично много личности от ония учители или други лица, които са взели най-деятелно участие в събирането на Верковичовите материали, на достоверността на които можем да разполагаме и от които сме могли и можем да се уверим в истинността на изказваните ни убеждения (...) Тия лица казвали ни са и ни уверявали, че песните на *Веда Словена* действително са слушани от българи, жители на Родопските планини, които, при всичко, че променили вярата си, запазили обаче язика и народний си бит.“ Мохамеданите са наследници на старите богомили и ариани, смята Шапкарев. Въз основа на всичко това автентичността на *Веда Словена* е за него вън от съмнение.

1887 г. Димитър Маринов – етнограф и фолклорист, чийто принос като записвач е може би най-крупният в нашата народоука – също взема страна в споровете за *Веда Словена*. За разлика от Шапкарев, той посвещава на въпроса една кратка бележка (Дринов 1887: 261). „Ние прочетохме с внимание всичките мотиви, с помощта на които сбирките на Верковича се наричат „литературна мистификация“, фалшификация и лъжовни – но – нека ни се не вменява в грях – ние ги намерихме за неоснователни. Не му е тук мястото да говорим за това; но всички трябва да знаят, че обрядите, които се описват в тия песни,

³⁵ Съединение, 1885, № 106 от 14 февруари (Шапкарев 1885 а), № 108 от 28 февруари (Шапкарев 1885 б), № 110 от 14 март (Шапкарев 1885 в) и № 111 от 21 март (Шапкарев 1885 г).

³⁶ Веркович 1885: Седемгодишното страдание на С. И. Веркович в Россия, Русе.

съществуват и в други страни на България.“ Без да конкретизира кои точно обреди има предвид, Д. Маринов призовава за проверка на автентичността на песните на място в Родопите.

Последните две мнения принадлежат на хора с огромен опит в записването на фолклорни текстове. Очевидно е, че те не биха могли да бъдат лесно подведени или заблудени. Това, което не е казано в статията на Шапкарев, се съдържа в кореспонденцията му: той е започнал народоучната си дейност именно под влияние на първия сборник на Веркович *Народне песме македонски бугара* от 1860 г. (Шапкарев и др. (съст.) 1984). Пак оттам се разбира, че трудностите и опасностите при записването на народни умотворения в оная несвободна тогава земя са били действителни, а не измислени (Шапкарев и др. (съст.) 1984). Тези обстоятелства обясняват и емоционалната приповдигнатост на Шапкаревата статия.

1888 г. За разлика от К. Шапкарев и Д. Маринов, които разсъждават върху аргументите за или против автентичността на *Веда Словена*, друг неин защитник избира по-различен подход. В статията си *Очерки из българската литература* Моско Москов сравнява пасажите от *Веда Словена* с други публикации на народни песни, за да докаже, че такива митологични мотиви са фиксирани и другаде, а не само у Веркович³⁷.

През същата 1888 г. се провежда и предприетата по инициатива на Министерството на народното просвещение проверка, извършена от младите помаци Мехмед Тумбев и Юсуф Синапов в селищата, които са посочени от Ив. Гологанов като място на записа (Елешница, Рибново, Скребатно). Те според Ив. Д. Шишманов съобщават, че не са намерили посочените от записвача певци (Шишманов 1925: 68 [1997,2: 38]); вж. също Арнаудов 1968: 51 [1997,2: 115]).

1889 г. Излиза програмната статия на Ив. Д. Шишманов *За значението и задачата на нашата етнография* (СНУ 1889,1), където проблемът за *Веда Словена* е само набелязан и са заявени намеренията на автора да работи по въпроса в бъдеще.

В първата половина на деветдесетте години на XIX в. полемиките за *Веда Словена* получават нов импулс, дошъл от страна на българския периодичен печат. Вестниците не просто дават трибуна за мнения, а заемат активна позиция, по тяхна инициатива търсенето на факти и данни за решаването на въпроса става публично достойние и занимание. Очевидна е първоначалната положителна и съчувствена към *Веда Словена* нагласа, при заявена решимост да се търси истината такава, каквато е.

1891 г. Вестник *Свобода* публикува подписаната само с инициала „Х“ статия *Стефан Веркович и неговите трудове*³⁸. „Г-н Веркович не е бил от щастливите работници по полето на българската книжнина“, се казва там и се проследява историята на научния спор за *Веда Словена*. Скептицизмът е донякъде оправдан, смята авторът, с оглед на немалобройните случаи на мистификация, „ала в случая с Верковичовите сборници, то е доста повърхностно и прибързано“, защото тези, които оспорват истинността на Ведите, не са били по местата на тяхното записване. „Ето защо тия песни имат и своите защитници, между които и един такъв, който неопровержимо доказва тяхната достоверност след щателна проверка на мястото.“ Следва хроника на научната дискусия – отбелязани са публикациите на в. *Македония* от 1867 г., мненията на Леже, Ходзко, Я. Шафарик, Дозон, Й. Иречек, К. Иречек, Вс. Милер, А. Пипин, Л. Гайтлер, В. Качановски, Славейков, Шапкарев, Д. Маринов. Не е пропусната и мисията на двамата млади помаци от 1888 г. Техният доклад е неясен според автора на статията. Накрая са споменати ус-тните обвинения на П. Р. Славейков (пред К. Иречек), че група учители от Македония са авторите на Ведата, а също и опровержението от страна на един от тях (Сп. Харизанов). „Мълчанието на г. Славейкова цели две години подир горнето предизвикване не показва

³⁷ Развитие, Русе, 1888, № 4, 115-121.

³⁸ Свобода, № 507 от 16 април 1891.

друго, освен че г. Веркович е жертва на умишлено скроени клевети, чрез които да се омаловажат неговите ценни заслуги в продължение на тридесет и пет години.“

Статията е написана компетентно, на добър език, със завидна коректност към фактите и именно това насочва към мисълта, че авторът ѝ е близък до академичните среди. Не се ли крие зад подписа „Х“ Христо Попконстантинов?

Подчертано активна е ролята на вестниците *Македония* и особено на излизания в Цариград вестник на Българската екзархия *Новини*.

1891 г. *Вестник Македония* публикува писмо на група уважавани общественици и интелектуалци от македонските краища, адресирано „До господина Леруж, в Париж“³⁹. Писмото носи датата 7/19 февруари 1876 г., а „г-н Леруж“ е вероятно парижкият издател Лъору, който издава трудовете на Ал. Ходзко. Авторите на това послание обявяват, че говорят от името на своя народ – той не може да мълчи, щом са „нелепо и необмислено нападнати безценните съкровища, които той е опазил като свещен залог, оставен нему от памтивека от неговите прадеди. (...) Като синове на този народ, ний подписавшите настоящето писмо и като от мястото или поне наблизко до него, сме имали честта отчасти да изпитаме истинността на тези песни“, т. е. на *Веда Словена*. По-нататък се разбира, че писмото е насочено срещу „домогванията на г-на Константина Йосифа Иречека, чехският историк“. Посочват се неточности в изказванията на Иречек, призовава се той да провери твърденията си; изразява се увереността, че „откритията на г-на Верковича са истина необорими“. Молбата на авторите към „Леруж“ е той да публикува обръщението им в списание *Revue Critique*. Следват подписите на: поп Иван П. Георгиев, свещеник в гр. Сяр, поп Константин Стоянов от Петрич, поп Андон Стоев от Гайтаниново, Неврокопско окръжие, Х. П. Атанас, А. П. Каишев от Ахър-Челебийската кааза, ученик от Киевската духовна семинария, Георги Иванов, учител от с. Либяхово (Неврокопско), Еф. Поп Троянов, учител в Петрич, Никола К. Слепов, гайтанджия из Сопот, Иван поп Станчу из г. Сопот, Иван К. Кумков из г. Сопот, Миндо Г. Вълчев, ученик в Американската гимназия в Самоков, Н. П. Падарев, учител в г. Проля, Серско-Броди, Ат. П. Броди, учител в Либяхово, Неврокопско, П. В. Сарафов от с. Гайтаниново, Неврокопско окръжие, Кочо К. Мавродиев, учител в Гайтаниново, Неврокопско, Спас П. Прокопов, учител, Калаподский, окръжие Зихненско, Х. Георги П. Иванов, учител в Просочене, Драмско, К. Евров от книжарницата на Д. В. Манчов, Ст. Салгънджиев, учител в Серес. Прави впечатление присъствието сред тези имена на учители и свещеници от селата, посочени от Ив. Гологанов като източници на част от „ведическите“ песни – Либяхово, Гайтаниново, Старчища. С публикуването (макар и без коментар) на това близко до времето и мястото на събитията писмо редакцията на в. *Македония* очевидно цели да подкрепи не само и не толкова Веркович, колкото каузата, на която служи *Веда Словена*.

1892 г. Веркович е командирован от Министерството на народното просвещение и провежда триседмично пътуване в Чепинско с намерение да събере доказателства за автентичността на *Веда Словена*.

През същата година излиза от печат пътеписът на Ив. Вазов *В недра на Родопите*, където една глава е посветена на спора около *Веда Словена*: „Г. Веркович в Лъджене. – *Веда Словена*. – *Nabent sua fata Libeli*“ (СНУ 1892). По време на пътуването си из Родопите Ив. Вазов се среща със Стефан Веркович (придружаван от Хр. П. Константинов) в с. Лъджене, където са съседни в хана. Това дава повод на поета да проследи накратко историята на „родопското откритие“ и да разкаже за резултатите от пътуването на Веркович. Към самия Веркович Вазов се отнася с уважение и съчувствие – нарича го „почтен български труженик“ и смята, че е невъзможно той да е мистификатор: „Такова подозрение не може и да съществува у оногова, който лично се запознае с него. Г. Веркович е правдив и добросъвестен – и като човек, и като учен.“ Все

³⁹ Македония, г. 3, № 3 от 26 януари 1891.

пак, смята Вазов, *Веда Словена* е мистификация и авторът ѝ е Иван Гологанов. Доказателство за това са и пътуванията на самия Веркович, които са довели до обезсърчение стария филолог. В заключение Вазов пише: „За добра чест, г. Верковичевите заслуги лежат на много по-здрави основи и той няма защо твърде да се съкрушава за изпарението на *Веда Словена*. Преди нея и после нея той е издал трудове по българската фолклора и отечествоведение, които му обезпечават завинаги едно почтено място в народната признателност.“

Очевидно мнението на Вазов е повлияно от това на неговия приятел Ив. Шишманов; няколко години преди това (1885 г.) поетът е бил склонен да допусне автентичността на *Веда Словена* и именно с негово съдействие се отпускат средства от страна на румелийското правителство, с които да се откупят екземпляри от книгите на Веркович и по този начин е подпомогнат материално старинарят и неговото семейство (вж. Богданов 1990: 77 [1997,1: 551]).

1893 г. Втора командировка на Веркович по следите на *Веда Словена*.

1893 г. Публикуването на Вазовия пътепис дава нов тласък на спора за *Веда Словена*, като инициативата отново се поема от тогавашния печат. Екзархийският в. *Новини* препечатва (с много малки съкращения) главата от Вазовия пътепис⁴⁰, като призовава Ив. Гологанов да отговори на предизвикателството. Това е, изглежда, единственият случай, когато Ив. Гологанов изоставя пасивността си и в бр. 73 от 11 юни 1893 г отговаря. С горчива ирония пише за своето невежество и за „простите глави“ на онези, от които е записвал песните; Ив. Вазов би могъл да се увери от Лиман Хасанов от с. Депенна в съществуването на курбан черен петел на Архангеловден (между 8 и 14 ноември). При все че задачата ми тук е по-ограничена, не мога да не отбележа, че различни версии на този обред, провеждан именно през ноември, са известни на българската етнография и фолклористика – на празника Мратинци (Мратиняк, Мрата) – 14 ноември, се коли черен петел на прага на къщата (Маринов 1914: 520). Гологанов освен това препоръчва на Вазов да отиде в с. Скребатно, за да се увери, че там се пее песента за Орфен. В своя защита той прилага две писма на свои кореспонденти, от които също е получавал фолклорни материали. Писмата са на български език с гръцко писмо и вестникът ги препечатва без изменение. Едното от тях гласи:

Учителю Ивани фаф селу Крушуву,

Ти ми беше писал да ти пиша някакви песни ут селото ни и ас дайма питам за песни и ти пушам една сега ут баба гина как баила куга я теглел някуй ут стера да гу були корема по сетне ща ти пиша и други хубаво е ти да си дойдиш ду тука да видиш какви песни ти са кабул ут нашету село ща идеме и фаф радуву там има един деду велю стар на сто и повеке години чул го сам той да пое една чудесна песна за един Урфен юнак кога я запое и тои плаче и нези шу гу слушет плачет трае ду два три сахате куга можеш да дойдиш фаф радуву та ще видиш каква песна е от манети млого здраве.

Село Ялешнииа 1865 юля 22

иас Божик Сидороф.

Накрая редакцията се обръща към учители и свещеници от онези краища с призиви да запишат песните за Орфен юнак, за да помогнат за решаването на спора.

Реакцията не закъснява. В бр. 84 от 20 юли 1893 г. вестник *Новини* помества две писма. Първото е от Иван Благоев, директор на българските училища в Серес през 1892/1893 г., където той съобщава за познанството си с Иван Гологанов и за уверенията на последния, че песента „Юрфен юнак“ се е пяла в с. Герман, Демирхисарско. На самия Благоев пък певци са съобщили точно обратното – че такава песен не е била изпълнявана. Второто писмо е подписано само с инициали – от И. С. от Неврокоп, който осведомява, че такава песен е известна в с. Скребатно, но не от праствари времена, а след обнародването на *Веда*

⁴⁰ *Новини*, № 52 от 26 март 1893.

Словена.

Пряк отзвук на тези две писма е писмото на Тодор Янакиев – училищен инспектор в Серско⁴¹. Изложението на Янакиев е обширно и запознава с обстоятелствата, при които той се е срещнал с дядо Ангел Германлията от с. Герман, който със сигурност му заявил, че песента за Юрфен е била известна в с. Герман само фрагментарно, а с пълния ѝ текст тя се е изпълнявала от жена от с. Радово. Същото сведение дядо Ангел повторил малко по-късно в Серес, в присъствието на Т. Янакиев и на архимандрит Иларион, председател на българската църковна община в Серес. Това дава основание на Янакиев да спори с предишните двама кореспонденти на *Новини* – Ив. Благоев и И. С. Ако е вярно, пише Т. Янакиев, че песента „Юрфен юнак“ се е запяла в с. Скробатно след излизането на *Веда Словена*, то „откъде оная жена в с. Радово е преписала тая песен, когато населението в това село едвам сега почнува да запознава децата си с писмения си роден български език?“

Съзнавайки, че само едно устно свидетелство е недостатъчно, за да бъде сериозен аргумент в такъв сложен спор, Т. Янакиев продължава издирванията си. Пак във в. *Новини*, год. IV, бр. 15 от 9 ноември 1893 г. той публикува текста на песента „Юрфен юнак“, записана от него в с. Кърчово, Демирхисарско, от Стоил Хаджиангелов от същото село, на 55 години. Записът става в присъствието на свидетели, които удостоверяват с подписите си достоверността на чуто. Това са свещеник Иван, Йеромонах Козма, Д. Н. Тилков, кмет Д. Х. Алексов; заверка е направена от архимандрит Иларион (председател на българската църковна община в Сяр) с изходящ номер 279 от 8 август 1893 г. Певецът е научил песента от баба Злата Шопова, родом от с. Цървища, Демирхисарско:

1

Всички юнаци сърце имат
кой на едно, кой на друго,
Юрфен млад юнак сърце няма
ни на едно, ни на друго,
лю си има сърце
в ръка свирка да си държи,
лю де иде свирка да си свири.

2

Всички юнаци сърце имат
едра-дребна лова да си ловят,
Юрфен млад юнак няма сърце
ни на едно, ни на друго,
лю си има сърце
в ръка свирка да си държи,
о, та засвири свирка жаловита:

3

– Ют Бога да найде мойта майка,
що прошка ми не дава
да си ида на край земя,
мома да си терам.
Всички юди го молят
зет да го сторят,
на Юрфена на сърце му не приляга.

---

⁴¹ Публикувано във в. „Новини“, № 89 от 6 август 1893.

4

О, та засвири Юрфен жално-тъжно:
– Ют Бог да наиде мойта майка,
що ми прошка не дава
да си идам до край земя
мома да си терам!
Юрфен падна болен,
та се разболя.

5

Сетне майка прошка му даде
и му вели отговори:
– Седи, сину ми, по земя ходи,
тебе ще та младо погубят.
– Олелеле, мале, мила ле мале,
Я лю де ида с свирка,
с всички побратими ще стана.

6

Тога му майка прошка дала:
– Лю де искаш, сину, по земя ходи.
Та отиде на край земя,
там си наиде Фейска бана,
Фейска бана иска да го погуби.
Юрфен млад юнак свирка свири,
свирка свири и песна пее:
– Ют Бога да наиде Фейска бана,
той иска мене
младо да погуби.

Песента е недовършена – остатъкът от съдържанието и е предаден в прозаичен разказ (колебливото познаване на текста личи впрочем и от току-що приведеното).

В следващия бр. 16 от 12 ноември 1893 г. в *Новини* публикува написаното от Г. Димитров от с. Скребатно. Той съобщава, че източник на песента *Юрфен юнак* в с. Скребатно е бил дядо Димо Тошков. Той преписал песента от учителя Никола Даскалов от с. Ковачевица, Неврокопско. В тефтерчето на дядо Димо пишело: „На Диму Тошков в Скребатну. Приписану Енуария 18 деня 1869.“

Този факт има две противоположни тълкувания – само по себе си това е и любопитно, и показателно за начина, по който се водят споровете около *Веда Словена*. Димо Тошков е преписал въпросната песен през 1869 г., т. е. преди излизането на книга първа от *Веда Словена*. За А. П. Стоилов е по-важна думата „приписану“, която според него сочи, че източникът на песента е писмен и този източник е отделното московско издание на *Женитбата на Орфей* от 1867 г.⁴². Самият Стоилов посочва името на човека (учителя Никола Даскалов от Ковачевица), от когото Д. Тошков е преписал песента. Въпреки това обаче той предпочита предположението, че в крайна сметка източникът е московското издание на песента за Орфей, а не текст, научен от Н. Даскалов.

1893 г. На 30 декември 1893 г. умира Ст. Веркович.

1894 г. Излиза статията на Хр. Попконстантинов *Кратък исторически преглед на въпроса: достоверни ли са издадените от С. И. Веркович предисторически и*

---

⁴² Стоилов 1920: 132. В тази статия Стоилов прави коректен обзор именно на анкетата на в. *Новини*, тъй като очевидно тя го е подтикнала да предприеме собствените си теренни проучвания.

*предхристиянски песни*⁴³. Статията е написана съчувствено по отношение на Веркович. Две години преди това Хр. Попконстантинов, който (както беше споменато) придружава Веркович в пътуванията му през 1892 и 1893 г., съобщава с писмо на Ив. Д. Шишманов, че проверката на място е установила автентичността на една песен и едно предание. Както констатира Ив. Богданов, „това писмо е налице в архива на Иван Шишманов при БАН, но приложенията липсват“ (Богданов 1990: 66 [1997,1: 543]).

През същата година е публикувана и статията на митрополит Теодосий, брат на Иван Гологанов: *Ведата Словена*⁴⁴. Там авторът решително застава в подкрепа на своя брат, като заявява: „Аз зная, че предметните песни не са измислени, а събирани, и всичко, казано досега против тях, е просто измислица и предположение.“

1894 г. В статията си *С. И. Веркович*⁴⁵ Ал. Теодоров-Балан разглежда делото на Ст. Веркович в контекста на културното и политическото състояние на славянството и по-конкретно – на българите през възрожденската епоха. Като споменава случаите на мистифициране на народни творби по патриотични подбуди, авторът очертава съвсем накратко контурите на спора за *Ведата Словена*. Балан не заема категорична позиция по въпроса за достоверността на *Ведата Словена* – само отбелязва със съжаление, че смъртта на Веркович настъпва, преди да се е взело някакво решение по полемиката за „родопското откритие“. „Въпросът и досега още се намира все в първото си състояние“, се отбелязва в края на статията и се подчертава почетната роля, която играе Веркович в процеса на духовното възраждане на българите в Македония.

Тази статия е забележителна най-вече с твърдението, че Веркович се е срещал с Раковски в Белград през 1859 г., когато първият е бил там във връзка с отпечатването на *Народне песме македонски бугара*. Доказателства в полза на това обаче не са представени.

1902 г. В подкрепа на автентичността на *Ведата Словена* се изказва Христо Захариев, който свидетелства, че в негово присъствие Ив. Гологанов е записал няколко песни от един помак по време на панаира в Серес през 1873 г. Конкретно за песента за Орфей впечатленията му са непреки и се основават на данни от разговори с местни хора, според които тази песен Ив. Гологанов е записал от помака Саид ага от с. Рибново (Захариев 1902: 97-98).

1903 г. Излиза от печат статията на Ив. Д. Шишманов *Щастие и край на една прочута литературна мистификация* (Šišmanov 1903). По време на работата си в Министерството на народното просвещение младият тогава Шишманов има контакти през 1891-1893 г. със завърналия се от Русия Веркович. Личните впечатления му дават възможност да се увери в почтеността на Веркович и това го навежда на мисълта да търси източника на мистификацията другаде – у записвача Ив. Гологанов. Същевременно Шишманов успява по различно време да получи значителна част от внушителния по обем архив на Веркович – от самия него или от наследниците му. На практика Шишманов е първият, който проучва цялостно въпроса.

След като в статията си прави кратък обзор на литературата върху *Ведата Словена*, Шишманов за първи път цялостно аргументира (въз основа на кореспонденцията Веркович – Гологанов) схващането, че автор на мистификацията (по користни подбуди) е именно Гологанов. Точно в това Шишманов вижда своята задача – за него въпросът за достоверността на *Ведата Словена* не стои, той го смята за решен – да открие кой е авторът на подправените народни песни. Догадката за користен мотив в дейността на Ив. Гологанов е правена и по-рано: намек за това се съдържа във втората статия на Л. Леже, кратък коментар по въпроса прави и А. Н. Пипин; очевидно под влияние на контактите си с Шишманов и Вазов дава подобно обяснение.

Безспорният авторитет на Шишманов е решаващ за формиране на преобладаващото сред

⁴³ Светлина, 5, 1894, № 3.

⁴⁴ Глас македонски, № 19 от 1894.

⁴⁵ Български преглед, г. 1, № 6, 1894, 188-193.

академичните кръгове мнение за *Веда Словена* като фалшификат.

След излизането на Шишмановата статия споровете загубват от критичната си острота – въпросът за *Веда Словена* постепенно става предмет на литературната история и на историята на фолклористиката. Това не означава, че *Веда Словена* губи привърженици и защитници; от един момент насетне (и този момент определено е свързан със статията на Шишманов) в академичните среди се налага виждането за мистификация, докато сред по-широките кръгове на обществото интересът и съчувствието към *Веда Словена* никога не заглъхват окончателно. Показателни са в това отношение редовете, които посвещава на въпроса Пенчо Славейков в предговора към своята *Книга на песните*: „Веркович откри в родопските села, посредством македонския учител Ив. Гологанов, песни от незапомнената древност, подбуджан невям от патриотическа смисъл да покаже, че българите са живели на Балканския полуостров от създаване мира. Достойни за удивление са трудът и енергията на Верковича и Гологанова, защото не е шега да напишеш стотина хиляди стихове с цел да излъжеш света и себе си. Има патриоти българи, които и днес вярват в автентичността на тия „народни песни“, понеже от тях става явно, че цялата митология на старите гърци не е нищо друго, освен бледна сянка на българската“ (Славейков 1917: XXIV).

Постепенно оформилото се разделение между (условно да ги наречем така) „скептиците учени“ и „вярващите патриоти“ предопределя и начина, по който се развива по-нататък спорът за *Веда Словена*. Пред филолозите, занимаващи се с литературна история и с история на фолклористиката, вече не стои задачата да се решават въпросителните около достоверността на *Веда Словена*; обсъждат се или детайлите във връзка с историята на въпроса (както става в по-късните трудове на Ив. Д. Шишманов и на М. Арnaudов), или *Веда Словена* се споменава като епизод от нашата литературна история. Във втория случай става дума за отбелязване на „случая *Веда Словена* в обзорни трудове по литературна история и история на фолклористиката⁴⁶. Всички тези трудове по същество препредават виждането на Шишманов по въпроса за *Веда Словена*⁴⁷.

1917 г. Излизат от печат две кратки статии с почти идентично съдържание от С. Гологанов, син на Ив. Гологанов. В тях се съобщава, че когато О. Дозон е пристигнал в Крушево, Гологанов му представил преоблечен като помак свой родственик, когото заставил да заучи и изпее няколко „ведически песни“. Целта на тези публикации обаче е по-скоро друга – да се очисти името на Ив. Гологанов – твърди се, че подбудите на крушевския учител са били патриотични, а не користни. „Като учител в с. Крушево се е отдавал на изучаване на народните песни: карал просеци да му пеят песните си и след това ги е записвал (...) В тези му любими занятия се крие произходът на *Веда Словена*: Иван Гологанов попада на **четири стиха за Орфея на с. Кърчово**, което му дава повод да напише Орфеевата песен и *Веда Словена*. Кои са тези стихове и дали те са поместени нейде и от кого са намерени, не мога да определя (...) Като се вземе предвид времето, през което е работил Ив. Гологанов и като се вземе предвид целта на неговата дейност – издигането на народностното съзнание на българите в този край – лесно е да се разбере произхода на *Веда Словена* и целта на мистификацията. Той е схващал значението на училището за подигане духа на един народ, затова го виждаме сред първите за отваряне българско училище в Сяр или настаняване екзархийски учители. У него, изглежда, се е породила мисъл да се намерят сред самото население стимули, които да предизвикат по-бързо народностно свестяване на българите и тези стимули той ги е потърсил в местните легенди и песни и четирите стиха за Орфея били добре дошли за него и ги използва, както използва училището, учителя и мощите на българските светии“ (Гологанов, С. 1917 а: 734-735; Гологанов, С. 1917 б).

⁴⁶ Костов, Ст. Л. 1914: Средновековна литература. – В: История на литературата. Т. 2, С.; Пенев, Б. 1933: История на новобългарската литература. Т. 3, С.; Ангелов, Б. 1933: История на новобългарската литература. Т. 2, С. Тук е мястото да се спомене и писаният през тридесетте години и публикуван много по-късно труд на изтъкнатия филолог Иванов, Й. 1959: Българските народни песни. С., 166.

⁴⁷ На това обръща внимание Богданов 1990: 79,80 [1997,1: 549].

1918 г. Излиза от печат „Показалеца“ на А. П. Стоилов⁴⁸. Интересът на А. П. Стоилов е провокиран първоначално от анкетата на в. *Новини* (вж. по-горе). През 1911 г. той записва част от песента за Орфен юнак от учителя Ангел Ангелов от с. Крушево, Демирхисарско. Последният я знаел от Мария Шопова от с. Цървища. Заинтригуван, през 1915 г. Стоилов предприема теренни проучвания в селата Лъжница, Корница, Осиково, Рибново и Скребатно, Неврокопско. Оказва се, че някои от посочените в книга втора на *Веда Словена* певци са действително съществували, но са вече починали. Стоилов записва песни от техни наследници и приятели, но сред записаното няма текстове от *Веда Словена*. Фолклористът експериментира и чете на певците текстове от *Веда Словена*, като установява, че изпълнителите ги чуват за първи път. Въз основа на това той стига до убеждението, че *Веда Словена* е мистификация и няма значение за науката. Сборникът обаче е изиграл определена роля за възраждането на българщината в Македония.

1920 г. Почти същото е съдържанието на статията на А. П. Стоилов *Вазов и „Веда Словена“* (Стоилов 1920). Отправна точка на автора тук е главата от Вазовия пътепис *В недрата на Родопите*, посветена на Веркович и *Веда Словена* и провокирала на свой ред анкетата на в. *Новини*. Стоилов проследява коректно дискусиата в *Новини*, като препечатва и записаната от Т. Янакиев песен (вж. по-горе) и споделя резултатите от своите издирвания в Неврокопско.

1925 г. Публикувана е статията на Ив. Д. Шишманов *Френската наука и „Веда Словена“: с особен оглед към критиката на Луи Леже (Страници из историята на българската етнография)* (Шишманов 1925 [1997,2: 7-42]). Като откроява значението на *Веда Словена* като „първата българска книга от международно значение“ и мястото ѝ в историята на Българското възраждане, Шишманов прави коректен и изчерпателен преглед на литературата по въпроса за периода 1867-1881 г. Освен че дава ясна представа за полемиката около *Веда Словена*, авторът проследява и опитите за проверка на достоверността на сборниците, осветява моменти от биографията на Веркович. Изясняват се и някои недоразумения като това за отношението на учителя Харизанов към *Веда Словена* (за което ще стане въпрос и по-нататък). От студията се вижда, че тя е резултат от упорития дългогодишен труд на Шишманов за събиране на документацията – проверявайки фактите, той е водил преписка с Л. Леже, Вл. Качановски, Ив. Гологанов, Сп. Харизанов и др. На него днес дължим и опазването на архива на Ст. Веркович в Научния архив на БАН. Шишманов отново аргументира своята теза, че *Веда Словена* е мистификация (подобно на редица други паметници на европейската литературна история) и че автор на тази мистификация е не Веркович (както смятат учените дотогава), а записвачът Ив. Гологанов. Ударението обаче е поставено върху приноса на Луи Леже, чиято втора статия по въпроса оказва значително влияние върху европейската наука. Вероятно именно това внимание към ролята на Леже в спора за *Веда Словена* определя факта, че Шишманов не проследява развитието на дискусиата в по-късните години. При все че годината е 1925, извън полезрението на учения остава дискусиата и анкетата на в. *Новини*, направеното от А. П. Стоилов и много др. Като приложение към студията се публикува част от преписката на Веркович.

1927 г. Като продължение на дългогодишните усилия за всестранно изясняване на историята на *Веда Словена* излиза от печат кратко съобщение на Ив. Д. Шишманов (Шишманов 1927). Статията съдържа кореспонденцията между Веркович и Гайтлер, придружена от кратки бележки, които напомнят основното от историята на *Веда Словена* и конкретните взаимоотношения между Веркович и Гайтлер.

1928 г. Своя интерес към Ст. Веркович и неговото дело заявява М. Арnaudов (Арnaudов 1928). Подобно на свбя учител Шишманов, М. Арnaudов смята, че *Веда Словена* е „груба мистификация с корисни цели, автор на която е един полуобразован учител в с. Крушево

---

⁴⁸ Стоилов 1918: 31-38, където са обнародвани резултатите от последното теренно проучване върху достоверността на *Веда Словена*.

(Демирхисарско)“. Това свое становище М. Арнаудов тиражира и в обзорния си труд *Очерци по българския фолклор* в двете му издания – от 1934 и от 1968 г. (Арнаудов 1968: 200-203).

Тук трябва да се отбележи, че важен фактор за формирането на оценката на по-широки кръгове от българската културна общественост са становищата на българските учени, които са университетски лектори: те не просто изразяват схващанията си чрез своите публикации, но въздействат и чрез лекциите си върху поколения български филолози. Това може да се каже за Ив. Д. Шишманов, М. Арнаудов, Й. Иванов. Към тях се причислява и П. Динеков, чиято книга *Български фолклор* претърпя четири издания и в продължение на няколко десетилетия служеше като учебно помагало на изучаващите български фолклор филолози.

1932 г. Известните фолклористи Пьотр Лавров и Иржи Поливка обнародват в Прага приказките на Веркович, записани от Ив. Гологанов и съхранявани в руските архиви (Lavrov, Polivka 1932). В предговора към изданието П. А. Лавров споменава, че *Веда Словена* е мистификация, като същевременно подчертава необходимостта от пълно изследване на нейната история и от „откриването на тези материали, от които се е ползвал мистификаторът“ (пак там: 4)

1959 г. Излиза от печат *Български фолклор* на П. Динеков (Динеков 1959). В основата му са залегнали лекциите по фолклор, четени в Софийския университет. Там се подчертава, че *Веда Словена* е мистификация и „че отбелязаните певци, от които били записвани песните, не съществуват или подобни песни никога не са знаели; самите публикувани песни по размер, строеж и стил не отговарят на народно-песенната поетика“ (цит. по Динеков 1990:94). Книгата е преиздадена през 1972, 1980 и 1990 г.

1966 г. По повод преиздаването на първия фолклорен сборник на Веркович *Народни песни на македонските българи* П. Динеков, в качеството си на редактор, отново дава мнение за делото на Веркович и за *Веда Словена* (Динеков 1966: 6-25). Тук на *Веда Словена* и на самия Веркович е отделено повече място, а оценката е по-внимателна и нюансирана. Подчертават се големите заслуги на Веркович, чието дело „се нарежда до делото на онези благородни чужденци, които допринесоха много за проучване и популяризиране на богатото поетично творчество на нашия народ през епохата на Възраждането. Името на Веркович стои на едно от първите места в блестящата редица на В. Караджич и Ю. И. Венелин, В. Григорович и Ст. Враз, П. Безсонов и О. Дозон“. *Веда Словена* е голямото увлечение и голямата трагедия на неговия живот. Подобно на Ив. Вазов, П. Динеков смята (и с пълно право), че приносите на Веркович към българската култура и за възраждането на националното самосъзнание на българите в Македония са значителни и не могат да се поставят в зависимост от оценката за *Веда Словена*. „Да се проследи историята на тая голяма мистификация, значи да се разлисти един интересен роман, изпълнен с истинско драматично напрежение. Шумът около *Веда Словена* е отдавна отминал и страстите са успокоени. Но все пак не всичко е още изяснено в тоя изключителен епизод от историята на българската фолклористика. Струва ми се, че подлежи на известна ревизия общоприетото становище, че създадените песни от Гологанов представят само празно и бездарно съчинителство. Работоспособността на скромния селски учител е удивителна – за кратък срок той съчинява няколко десетки хиляди стиха. Внимателният анализ на двете книги *Веда Словена* може би – без да открива нов и необикновен поетически талант в българската литература през 60-те и 70-те години на миналия век – би ни показал някои интересни творчески пориви. Това е една задача, която българската наука трябва да извърши без излишно въодушевление, но и без предубеждение (...) В неговото [на Ст. Веркович – М.Б.] дело обаче – както Вазов правилно отбелязва – има достатъчно изпълнени с благороден труд и чисто въодушевление моменти, за да не се помрачат несъмнените му заслуги в историята на българския народ и южните славяни изобщо.“

1968 г. М. Арнаудов осъществява своето отдавнашно намерение – да довърши започнатото от Шишманов за издаване на писмата и документите, свързани с *Веда*

Словена и съхранявани в архива на Веркович и в други архиви. Така се появява на бял свят обширният му монографичен труд (Арнаудов 1968 [1997,2: 43-128]). При подготовката и написването на книгата Арнаудов всъщност се обляга изцяло на извършената от Шишманов работа по събиране на документацията във връзка с *Веда Словена*. При все че архивът на Шишманов е коректно цитиран от М. Арнаудов, последният не е направил достатъчно, за да даде ясна представа за това каква е реалната заслуга на неговия предшественик. Трудът съдържа две части – монографично изследване и документална част, където се публикува значителен дял от преписката на Веркович, а също така и някои документи. Изследването е невъзможно да бъде резюмирано в кратка форма, затова ще е добре да се отбележат само основните му приноси и особености. Това е първата монография, посветена на *Веда Словена* и на нейната история – сто и една години след обнародването на песента за женитбата на Орфей. За разлика от учителя си Ив. Д. Шишманов, който построява своите работи върху прегледа на научната дискусия за *Веда Словена*, М. Арнаудов много повече се опира на кореспонденцията и на другите архивни материали, за да запълни веригата от събития и факти. Коментарът на писмата и предаването на тяхното съдържание заемат значително място в изследването на М. Арнаудов. Макар и верен на своя многословен и утежнен от множество детайли стил, ученият успява в пълнота да пресъздаде жизнения път на Веркович, така драматично преплетен с историята на *Веда Словена*. За първи път се дава цялостна представа за невероятната съдба на босненския старинар. Изяснени са множество подробности от живота на Веркович, както и на негови съратници и близки.

Що се отнася до *Веда Словена*, тук оценките остават същите. Макар и не така стриктно систематизиран, както у Шишманов, прегледът на научната литература има по-широк хронологичен обхват. Има какво да се желае по отношение точността на библиографския апарат. Характерна е слабата застъпеност на анализа на самия текст на *Веда Словена* – този анализ заема незначителен дял от труда на М. Арнаудов.

Научаваме много и за характера, и за начина на мислене на Веркович. Почти фанатичното упорство, с което се подлага на лишения и мъки, за да защити делото на живота си *Веда Словена*, се обяснява с вярата, че е избран от провидението, за да изпълни висока мисия. Едновременно и силно вярващ, и суеверен, в научните спорове влага повече вяра (близка като психология до религиозните чувства), отколкото последователност и научно мислене.

Изложението на М. Арнаудов е и доста емоционално – за личността и делото на Веркович се дава висока оценка, доста добре са отразени заслугите му за духовното възраждане на българите. Що се отнася до Иван Гологанов, не е спестено нищо от негативните оценки и определения.

ИЗВОДИ

Прегледът на научната литература върху *Веда Словена* дава възможност да се види, че съмненията и възраженията, които съпътстват книгата още преди появата ѝ в цялостен вид, са предизвикани в много по-голяма степен от възгледите на Веркович, отколкото от самите текстове. Слабото внимание към текста е черта на дискусията върху *Веда Словена* като цяло. Парадоксалното е, че върху съдържанието и поетическите особености на текстовете се произнасят едни от първите им изследвачи – А. Дюмон и О. Дозон; много по-късно М. Арнаудов излага някои свои наблюдения, но доста откъслечно. Почти всички останали – и хулители, и хвалители – се задоволяват с общи констатации и оценки.

На какво се дължи това? Едва ли причината е в липсата на научна добросъвестност. По-скоро се създава впечатлението, че при даването на мнение за *Веда Словена* мнозинството от участниците в спора тръгват от вътрешната си, почти интуитивна представа за това какво е фолклор и какво не е. Както по отношение на правилността на родния език

говорещият индивид се опира на една неосъзната и поради това изглеждаща като интуитивна статистика, по същия начин определен обем информация за фолклора става основа за сравнение. Именно като сравнява тези свои представи с това, което е *Веда Словена*, участникът в спора взема своето индивидуално решение приема или не тази книга като фолклорен сборник. Оттук и рязката полярност на мненията – крайно положителни или крайно отрицателни. Особено ясна илюстрация на казаното са преценките на К. Иречек – за първи път той изразява мнение само върху чутото за *Веда Словена*, без да е видял нито един текст. Това не може да е достоверно, казва той, поради неустойчивостта на имената в народната памет. С други думи, неговите представи за фолклора априорно отхвърлят допускането за автентичност на сборника. Добавените в по-късните изказвания на Иречек аргументи по-скоро целят да придадат тежест на това, което вътрешното убеждение му подсказва.

В още по-голяма степен казаното се отнася и за онези, които приемат *Веда Словена*.

Истината е, че действително *Веда Словена* при пръв прочит оставя впечатление за „нещо неестествено“ (според точната формулировка на Н. П. Попов, изразена в писмо до К. Иречек от 10 март 1883 г.)⁴⁹. Една от причините за тази неестественост може да се търси в доста свободната редакторска намеса, която е упражнявал Веркович върху получените от Ив. Гологанов текстове. От кореспонденцията между двамата се разбира, че Веркович си е позволявал да разделя или съединява стихове и това е предизвикало несъгласието на Гологанов, който си е давал сметка за разрушаването на метриката и на стихосложението като цяло: „Ету пак ви пращам 6 песни преписани таку исту, както е на прототип, без да има ни йота разменена. Дано не се преписуват и трети път! Сега сум зафанал да преписувам голема песен за Талатинска крале. Аз мислим, чи по-харну би билу да си устанат песните наредуването както су на прототип, защо тога саму су познава де су делет стихувете, когату песнопоецо казува песните, защо там, къде се свършюва стихо, той су запира и малце почива. Вашите бележки за соединение или отделение на неколку стиха, мислим да не су толку прави. Саму на малку подносе соединение или отделение, а не треба да верувате, че има млогу такива стихи, кои никак си не может да се раздвоет например „та си колет сите юнаци курбан на Вишну бога голаб пиле“ во песна 5 „Де са е боже чулу и виделу“, аку ги раздвоиш:

та си колет сите юнаци курбан
на Вишну бога голаб пиле.

Поезие не иде харну, ниту пу смисъл може да се раздвои. Због тога мислим да су песните во прототип дип харно наредени, а може дип редку да има стихи, кои треба да су соединет или раздвоет. Имам ут Вазе 5-6 песни, що сте добавили из Вронтие ут Йован Слепец, млогу пъте ги сум гледал, но за нищу не чинат пу наредуването и никаква поезия нема“ (4 март 1868 г.) (Вж. Арнаудов 1997,2: 198).

Това писмо в значителна степен обяснява многократно коментираната неправилност на стиха във *Веда Словена*. Да си припомним още и обстоятелството, че времето на излизането на *Веда Словена* от печат приблизително съвпада с промяната на отношението, което фолклористиката има към намесата и обработването на оригиналните фолклорни текстове. От допустима и желана, редакторската намеса се приема и оценява като проява на ненаучно и некоректно отношение.

Априорността на съжденията е свързана с една друга особеност на споровете относно „родопското откритие“ – прекалената им емоционалност, която, както ще се убедим, нерядко поражда недоразумения и води до тиражиране на неверни твърдения.

Доминирането на чувствата над строгите аргументи е като че ли обща черта и тя е била многократно отбелязвана. На първо място това се отнася до самия Веркович. От

⁴⁹ За това писмо вж. Арнаудов 1968: 32, бел. 105 под линия [1997,2: 85-86].

кореспонденцията му се вижда, че отношението към *Веда Словена* е „пробният камък“, с помощта на който той дели хората на „приятели“ и „смъртни врагове“. Да изостави този начин на мислене, го зове близкият му съратник д-р Янко Шафарик – да престане да се сърди и кара, а да доказва и разсъждава⁵⁰. Запалителният темперамент на Веркович обаче не му позволява да чуе този разумен съвет. От едната страна на спора остават романтичните увлечения и патриотичните възторзи; от другата са академичното високомерие и интелектуалният аристократизъм. Сблъсъкът помежду им напълно естествено поражда многото недоразумения и грешки, които днешният хроникьор не може да не отбележи.

Не са малко тези, които полемиката за *Веда Словена* скарва или заставя да бъдат хладни един към друг. Ще приведа само един пример, защото той е твърде показателен, особено затова, че е извън географския ареал на балканските страсти и вражди. Излизането на втората статия на Луи Леже (1875) е повод Ал. Ходзко да напише едно сърдито писмо до него. Това е и краят на взаимоотношенията между двамата, както се вижда от писмо на френски език от Леже до Ив. Д. Шишманов: „При цялото ми недоверие към науката на Веркович, не съм го смятал за толкова безсрамен. Моята статия в *Revue politique et littéraire* (22 ноември 1873) е още твърде колеблива. Не приемам псевдоерудицията на Веркович, но предполагам, че е могъл да открие нещо. Тази статия излезе в момент, когато Ходзко (1873-1874) водеше курс от лекции върху *Веда Словена* в Колеж дьо Франс. Ходзко беше едновременно много наивен и много невежествен. (...) Той беше бесен от моята статия и ми написа едно пълно с оскърбления писмо и оттам насетне прекъснаха нашите връзки. През 1874 или 1875 Дозон дойде в Париж; той дойде да ме види – бях стъписан от неговото невежество. Той е научил езиците като драгоманин, но не знае нито една дума от славянската филология. Аз го попитах дали е чул някого да пее песните на Ведата. Той отговори, че не, но Веркович му е показал ръкописите!“⁵¹

От това писмо научаваме не само за скарването между Леже и Ходзко, но и оценките на Леже за личности като проф. Ходзко или Дозон. Определението е едно – „невежи“ – и то не се нуждае от коментар. Не може да не е смуцаващо обаче твърдението, че Дозон е заявил пред Леже, че не е чувал нито един певец да изпълнява песен от Ведата. Това прави силно впечатление и на Ив. Д. Шишманов, който пише: „Особено ме учуди, че Дозон бил му изповядал, че не бил чувал никога някой да пее „ведически песни“ и че Веркович бил му показал само ръкописи. Това съобщение беше в толкова флагрантно противоречие с твърдението на Дозона – в рапортите му, щото не можех да не изразя своето недоумение. На своето писмо аз не получих обаче отговор. То бе се загубило вероятно“ (Шишманов 1925: 69-70 [1997,2: 39]).

Недоразумението е очевидно – в публикуваните си доклади Дозон изрично отбелязва, че е посетил Ив. Гологанов в с. Крушово и е чул изпълнението на „ведическите песни“ от един помак, който „изглеждал уплашен“. Дали твърдението на Леже се дължи на пропуск в паметта, причинен от изтеклите шестнадесет години от срещата му с Дозон до написването на писмото в 1901 г. или има друга причина, трудно може да се каже. Ето един епизод, който със сигурност ще си остане неизяснен, но затова пък добре илюстрира тона и духа на дискусиата върху *Веда Словена*.

Разбира се, част от допуснатите неточности и недоразумения са коригирани: за рождената дата на Веркович, за действителния обем на *Веда Словена* (благодарение на Ив. Богданов) и др. Друга част обаче остават. Така едно от големите обърквания е свързано с името на П. Р. Славейков. В пътеписа *В недрата на Родопите* Ив. Вазов съобщава, че през 1882 г. с проверка на достоверността на *Веда Словена* е бил натоварен Славейков: „По предложение на пишуция тия редове, Постоянният комитет в Пловдив реши да изпрати Петка Славейков с тая важна мисия и за тая цел му отпусна нужната сума. По-

⁵⁰ Писмо на Янко Шафарик до Веркович от 11/23 май 1876 г. в *Отзиви...* 1879: 23.

⁵¹ Писмото е цитирано в оригинал у: Шишманов 1925: 70 [1997,2: 39].

компетентно лице за тая работа не можеше да се намери. Той незабавно тръгна за Родопите, дето престоя цял месец. Няколко твърде интересни и които привлякоха вниманието на филолозите статии, напечатани в *Наука*, за рупчоското наречие, бяха резултата на неговата заобиколка из Родопите. Но за *Веда Словена* почтеният деятел не донесе никакво осветление, по простата причина, че не беше ходил в Чепинско, а в друг родопски край – Рупчос“ (цит. по Вазов 1927: 27-28).

В тази връзка Ив. Богданов съобщава, че П. Р. Славейков е отказал да се заеме с това поръчение (Богданов 1990: 73-74 [1997,1: 549]). Не можем обаче да не се доверим на свидетелството на Вазов, който по онова време е бил свързан с румелийското правителство. Освен това действително в сп. *Наука* през 1882 г. се появява публикация на Славейков – записи на родопски песни, без да е отбелязана каквато и да е връзка с „ведическия“ въпрос (Славейков 1882).

През същата година едно устно твърдение на Славейков внася друго объркване: в чешкото издание на своите *Пътувания из България* К. Иречек се позовава на изказване на П. Р. Славейков, че „цяла една компания учители в Серско и Мелнишко“ са истинските автори на *Веда Словена* и че един от тях е Сп. Харизанов (Jireček 1885: 70).

Тръгвайки по тази следа, Ив. Д. Шишманов пише на Сп. Харизанов с молба да изясни въпроса. Харизанов отговаря с писмо на 8 февруари 1889 г., като категорично отрича да има каквото и да е отношение към *Веда Словена*. С Гологанов „може би да съм се срещал нейде, но кога и где – не зная (...)“ Добросъвестен до край, Шишманов публикува този отговор (СНУ 1889, 1: 4). Тъй като Славейков предпочита да мълчи по въпроса (скоро след това той умира), според преценката на Шишманов „загадката остана неразрешена“ (Шишманов 1925: 67 [1997,2: 37]). Все пак липсата на ръкописи от ръката на Харизанов в архива на Веркович говори, че трябва да се доверим по-скоро на него, отколкото на Славейков. Тук е необходимо и още едно уточнение по отношение позицията на Славейков към *Веда Словена*. Изказванията на Славейков, цитирани от Иречек, дават основания на някои от изследователите да твърдят, че поетът е подлагал на съмнение достоверността на Ведата. Като предполага (както видяхме, с основание), че авторът на възторжената неподписана статия за *Веда Словена* в сп. *Читалище* от 1873 г. е самият Славейков, Ив. Богданов допуска, че последният всъщност е имал положително отношение към труда на Верковичт. Съпоставката между тази по-ранна статия на Славейков и поведението му по-късно сочи, че вероятно и Славейков, подобно на други участници в дискусиата за *Веда Словена*, първоначално се е отнасял с доверие към нейната автентичност, но по-късно е променил мнението си.

Както става ясно, увлеченията по посока на доказване с всички средства на една или друга теза водят дотам, че в спора за *Веда Словена* има много повече „речено и казано“, отколкото е допустимо за една научна дискусия. Някои от породените по този начин недоразумения имат твърде дълъг живот. Така тиражираното чрез книгата на Иречек твърдение за участие на група учители в съчиняването на *Веда Словена* намира място в лекциите на Л. Леже, четени от 1884 г. насетне⁵². Очевидно версията за колективното авторство звучи убедително за онези, които приемат недостоверността на *Веда Словена*, но все пак са смутени от това, че е малко вероятно един човек да създаде за кратък срок твърде голям обем книжна продукция. Така или иначе, тази версия е възприета и от П. Динеков и фигурира в четирите издания на неговия *Български фолклор*: „Веркович е бил подведен от учителя Ив. Икономов Гологанов от с. Горно Броди, Серско, който е съчинил песните, използвайки своите познания в областта на митологията; Гологанов е бил подпомогнат и от учителите Харизанов и А. Костенцев“ (Динеков 1990: 94). Вижда се, че в цитирания пасаж се съдържа и още една неточност – за родното място на Ив. Гологанов. Списъкът от породените поради увлечение неточности и неверни твърдения може да се продължи: тук се отнася заявлението на М. Арнаудов, че „името Камяна не се среща

⁵² Шишманов 1925: 70, бел. 1 под линия [1997,2: 40].

нийде в нашите народни песни“ (?!) (Арnaudов 1968: 23 [1997,2: 70]); от друга страна, с нищо недоказаните твърдения на А. Теодоров-Балан за личен контакт между Раковски и Веркович се възприемат на вяра и от Ив. Богданов (Богданов 1990: 18 [1997,1: 506]); пресилено е и умозаклучението на последния, че поради характера на семейната среда и образованието „духът на българското народно творчество не е бил близък на Иван Голотанов“ (пак там: 50 [1997,1: 531]). Ясно е, че почти целият живот на Ив. Голотанов е преминал в селата Търлис и Крушово, т. е. в естествената раждаща фолклор среда, но аргументи нито за, нито против достоверността на *Веда Словена* могат да се извеждат от това.

Едно от големите преувеличения обаче е относно „невежеството“ на Веркович. Наистина, на него му липсва системната академична школовка; но той не може (а и не е нужно) да се сравнява с бързо израсналите като мастити професори и интелектуални лидери Леже и Шишманов. При все това един поглед върху неговата кореспонденция показва на колко езика е била водена тя. Липсата на дисциплинирано научно мислене, подчиняването на научните тези на романтично-патриотичните увлечения не означава непременно невежество, а е свидетелство за една от чертите на епохата. Нещо повече, кореспонденцията с Ем. Бюрнуф свидетелства, че Веркович е ползвал трудовете му по санскрит и индийска митология. С други думи, не само на увлечението по Раковски се дължи „индийската връзка“ в теориите на Веркович – той е черпил информация и от първоизточници, принадлежащи към тогавашния авангард на европейското хуманитарно знание. Именно поради това има основание да се смята, че влиянието на Раковски върху Веркович (което е безспорно) е все пак донякъде и надценено.

Тук можем да изведем и една друга черта на спора за Верковичевата Веда – наличието и на известни научни митове в него. Като тенденция към научно митологизиране може да се прецени разпространеното схващане за *Веда Словена* като „родопско откритие“. Това схващане води началото си от самия Веркович. Ако обаче сериозно се отнесем към проблема за местата, от които са песните във *Веда Словена*, ще видим, че „родопското откритие“ не е толкова родопско. Част от материалите произхождат от Чепинския регион, който се отнася към граничните западни предели на Родопската област; останалите са най-вече от Демирхисарско и Неврокопско, които не принадлежат към Родопите нито в географско, нито в културно отношение.

Съвсем определено като научен мит може да се характеризира тезата, че помаците са наследници на средновековните богомили (тя се поддържа първоначално от Ходзко, а след това и от К. Шапкарев). Всъщност романтичното отношение към богомилството има дълъг живот и трайно присъства както в българската хуманитарна наука, така и в националното ни самосъзнание като българи.

Като крайност може да се прецени и една от основните особености на дискусиата за *Веда Словена* – почти „семиотичната“ полярност на мненията. За едни Ведата е съвършен фалшификат, а за други – изцяло и напълно автентичен сборник с народни песни. Забравя се, че става въпрос за корпус от **отделни текстове**, а не за монолитно произведение. С други думи, достоверността (или степента на достоверност) на всяка песен трябва да се разглежда поотделно. Фактите показват например, че най-напред трябва да се отдели въпросът за песента за Юрфен юнак от *Веда Словена* като цялост. Към такова решение насочва проведената през 1893 г. анкета на екзархийския вестник *Новини*. Благодарение на нея се вижда, че **песента за Юрфен е съществувала и е документирана в конкретен регион – Демирхисарско**. Кои са аргументите в полза на това твърдение? Как да се ориентираме в различните епизоди на анкетата, където се редуват съобщения за съществуването на песента с опровержения на нейната старинност и оригинален произход?

На първо място трябва да си припомним, че различните проверки са извършвани в различни региони на Родопите: помаците Мехмед Тумбев и Юсуф Синапов посещават селата Елешница, Рибново, Скребатно, т. е. това е Неврокопският регион; Веркович и Хр.

Попконстантинов – Чепинско. Може да се приеме, че тези проверки не дават резултат. Дискусията във в. *Новини* засяга с. Скребатно, т. е. отново Неврокопския регион, и Демирхисарско. Както беше показано по-горе, анкетата на *Новини* документира един запис от Скребатно, но неговата автентичност е опровергана чрез писмото на Г. Димитров от същото село: „Песента Юрфен юнак се появила в селото ни Скребатно тъкмо в 1869 г., когато съселанинът ни дядо Димо Тошков, 70-годишен старец, я преписал от *Веда Словена*, която случайно попаднала в ръцете му от познатий на времето си Никола Даскалов от с. Ковачевица, Неврокопско⁵³. Редакцията на вестника разполага с ръкописа на дядо Димо, което дава възможност да се установи, че неговият текст се отличава както от текста във *Веда Словена*, така и от записания от Т. Янакиев текст от с. Кърчово, Демирхисарско. Изводът, направен от редакцията (и приет от изследователите след това), е, че вероятно преписът е от изданието от 1867 г.

Тук остава неясно защо, ако песента е преписана, не съвпада текстуално с Верковичевия запис. Все пак неизяснеността на произхода на песента от с. Скребатно изисква, за по-голяма коректност, този текст да не бъде взет под внимание като доказателство за съществуването на песента за Юрфен. Оставяйки настрана този текст обаче, не забравяме, че той е от Неврокопско, следователно съмненията по отношение на него не може да засягат съществуването на текста в другия регион – Демирхисарско. С други думи, достоверността на записа от Демирхисарско не може да се оспори и по същество никой не е направил това досега. Като не намират обяснение за съществуването на тази песен, част от досегашните изследователи просто я игнорират. Така постъпва например Ив. Д. Шишманов, който по една или друга причина не се спира на анкетата на *Новини*. А. П. Стоилов е по-коректен и дори препечатва текста на песента от Кърчово; самият той е записал през 1911 г. подобна песен от Демирхисарско, но не публикува нейния текст. Съпоставяйки обаче тези факти, той отдава по-голяма тежест на обстоятелството, че не е успял нищо подобно да запише през 1915 г. в селата от Неврокопско (Лъжница, Корница, Брезница, Осиково, Рибново и Скребатно). Така той също оставя без коментар записите от Демирхисарско (Стоилов 1920: 131-134).

На свой ред и М. Арнаудов споменава записаната от Т. Янакиев песен от Кърчово, Демирхисарско, но я оставя без коментар и се съсредоточава върху текста на Димо Тошков от с. Скребатно (Арнаудов 1968: 56-57 [1997,2: 124-125]).

Очевидно и тримата изследователи, убедени напълно в недостоверността на *Веда Словена*, отминават записа от с. Кърчово – вероятно за да не нарушат целостта на аргументацията и последователността на изложението си. Очевидно те пренебрегват обстоятелството, че съмненията около текста от Скребатно нямат отношение към текста от Кърчово, тъй като става въпрос за села от различни региони – Кърчово е в Демирхисарско.

В подкрепа на твърдението, че записът от Кърчово не е случаен и не бива да се игнорира, са и други факти. Това са на първо място съобщенията за съществуването на песента за Юрфен юнак от други селища в Демирхисарско. При все че тези съобщения нямат същата доказателствена стойност като писмено фиксирания текст, те също допълват картината. Хронологически най-старото споменаване на песента за Юрфен юнак в Демирхисарско се съдържа в публикуваното от в. *Новини* писмо на Божик Сидоров до Ив. Гологанов от 1865 г. (по-горе то беше приведено изцяло). Там Б. Сидоров от с. Елешница съобщава, че дядо Велю от с. Радово „пое една чудесна песен за един Юрфен юнак“. За изпълнители от с. Радово на същата песен споменава и Т. Янакиев в първата си дописка до *Новини*. Цитираната песен от Кърчово отвежда на свой ред към с. Цървища, Демирхисарско, защото певецът Хаджи Стоил я е научил от Злата Шопова от с. Цървища (омъжена в Кърчово). Също към Цървища насочва и вариантът, записан от А. П. Стоилов от А. Ангелов от Крушево, който я е научил от Мария Шопова от Цървища.

При все че смята баща си Ив. Гологанов за автор на *Веда Словена*, д-р Спирос Гологанов

⁵³ *Новини*, 4, № 16 от 12 ноември 1893.

съобщава един интересен факт. Някога Ив. Гологанов е записал една малка песен – „четири стиха за Орфея на с. Кърчово, което му дава повод да напише Орфеевата песен и *Веда Словена* (Гологанов 1917 а: 734). Оттук се разбира, че мисълта за мистифицирането на *Веда Словена* не изключва автоматично съществуването на песента за Юрфен (Орфен). Вижда се, че песента за Юрфен се е пеела в Демирхисарските села Кърчово, Цървища, Крушово и Радово. Все в полза на оригиналния фолклорен произход на тази песен говори и едно свидетелство на Вл. Качановски. На писмо на Шишманов, целящо да уточни фактите, Качановски отговаря през 1901 г. лаконично, че е бил на всички посочени в запитването места. „Да се провери цялата *Веда Словена*, беше немислимо, но една неголяма песен за Орфен записах от помак кираджия, която не съм издал досега; тя влиза в третия том на моята сбирка с български песни (издаден е само първият том)“.⁵⁴

Без това да означава решаване на спора за *Веда Словена*, може да се твърди, че песента за Юрфен (Орфен) действително е съществувала в Демирхисарско. Остава да се отговори на въпроса какъв герой е Юрфен (Орфен) и какво общо има той с древния Орфей. Има основания да се смята, че името на фолклорния персонаж от Демирхисарско Юрфен води произхода си от гръцката дума *орфанός* „сирак“. Подобна интерпретация предлага не друг, а Марин Дринов: „И първообразът на Верковичевия Орфен ще да е бил такъв родопски сирак свирач. Доста е да си припомним, че в нашия език често се среща гръцката реч *орфана*, *орфанός*, която значи сирак“ (Дринов 1990: 90). В речника на Н. Геров думата **орфана** е обяснена като „сирота“ (от гр. ез.) и е цитиран откъс от народна песен, в която думата е употребена в множествено число (*орфани*) (Геров 1977: 382). Има и данни за съществуването на топоним „Орфенското“, „Орфанското“ в Родопите (Куклев 1973:4; Тошев 1993: 6-7; Чалъков 1993: 24, бел. 6). Тук трябва да добавим и краткото споменаване в първата дописка на Т. Янакиев до в. *Новини*, че песента за Юрфен юнак е позната в с. Герман с името Юрфен Георги. Приемливо е да се предположи, че Юрфен в случая е прилагателно със смисъл „Сирак Георги“. Не бива да се забравя, че тълкуването за Орфен като Орфей принадлежи на Веркович (който така и афишира песента на етнографската изложба в Москва през 1867 г.), а не идва от самия текст. С други думи, няма нищо неестествено в съществуването на песен, посветена (напълно в духа на нашата традиция) на Юрфен, т. е. сирак Георги.

Коректността изисква да се отбележи, че интерпретацията на името Юрфен (Орфен) в смисъл „сирак“ не съответства на Верковичевата песен за Орфен (№ 15 от първата книга на *Веда Словена*), тъй като там героят има родители и темата за неговото очаквано рождение заема значително място. Все пак това не променя нещата по същество, тъй като обяснението визира текста на Т. Янакиев от Демирхисарско, където сюжетната линия се развива от решението на Юрфен да си търси прилика нататък.

Споровете около автентичността на Ведата подронват авторитета на Веркович не само приживе. Съмнението в некоректност се прехвърля от *Веда Словена* върху цялостното книжовно наследство на Веркович и поради това българската фолклористика остава в значителна степен индиферентна към това наследство. Неслучайно от Ив. Д. Шишманов разбираме, че Ст. Веркович е получил пенсия от българското правителство заради заслугите си като възрожденец и заради *Топографическото описание на Македония*. Дори най-видният фолклорист на онова време недооценява фолклорните приноси на босненския старинар. Частична реабилитация се постига много по-късно, и отново не от българска страна: Ламански издава през 1920 г. съхраняваните в руските архиви песни, които съставят втория том от изданието от 1860 г.; Лавров и Поливка издават през 1932 г. в Прага Верковичевата сбирка с приказки – една от най-ценните колекции с български приказки изобщо. Тук има и един специфичен нюанс – Веркович неизменно озаглавява материалите си български и е последователен българофил; сборникът му с приказки обаче е озаглавен от издателите Лавров и Поливка *Народни южномакедонски приказки*. Преди

⁵⁴ Научен архив на БАН, ф.11, оп. 3, а.е. 266 – цит. по Богданов 1990: 96 [1997,1: 565].

няколко години в Република Македония беше осъществено шестомно издание на книгите на Веркович с фолклорно и етнографско-топографско съдържание. По ирония на съдбата нито един от сборниците на Веркович не е издаден в България до 1966 г., когато са преиздадени *Народни песни на македонските българи. Женски песни*. Положението не е съществено променено и до днес.

ЛИТЕРАТУРА

- Арнаулов 1968:** Арнаулов, М. Веркович и „Веда Словена“. – В: Сборник за народни умотворения. Т. 52. С.
- Арнаулов 1968:** Арнаулов, М. Очерци по българския фолклор. Т. 1. С.
- Арнаулов 1928:** Арнаулов, М. Разцвет на българската народоука. – В: Училищен преглед 1928, № 3.
- Богданов 1990:** Богданов, И. *Веда Словена* и нашето време. С.
- Вазов 1927:** Вазов, И. В недрата на Родопите. Библиотека Иван Вазов, № 29. С.
- Веда Словена 1997, 1:** Веда Словена. Съст. Б. Христов. С.
- Веда Словена 1997, 2:** Веда Словена. Съст. Б. Христов. С.
- Геров 1977:** Геров, Н. Речник на българския език. Фототипно издание. Ч. 3. С.
- Гологанов 1917 а:** Гологанов, С. И. Бележка за „Веда Словена“. – В: Общ подем 1917, г.1, № 13-14, 734-735.
- Гологанов 1917 б:** Гологанов, С.И. За „Веда Словена“. – В: Седмичен преглед 1917, № 8.
- Данев 1882:** Данев, Ст. За българските народни песни. – В: Наука, януари 1882, № 10-12, 787.
- Диневков 1990 [1959]:** Диневков, П. Български фолклор. С.
- Диневков 1966:** Диневков, П. Делото на Стефан Веркович. – В: Веркович, Ст. И. Народни песни на македонските българи. С., 6-25.
- Дринов 1990:** Дринов, М. Медно (бакърено) гумно, меден ток в словенските и гръцки умотворения. – В: Сборниче за юбилея на професора Марин С. Дринов (1869-1899). С.
- Захариев 1902:** Захариев, Ст. Остатъци от най-опасните паразити на България. Пазарджик.
- Иречек 1878:** Иречек, К. История болгар. Одеса.
- Куклев 1973:** Куклев, К. Длъжници сме на родна Родопа. – В: Родопски устрем, 18.10.1973, г. 15, № 120, 4.
- Маринов 1887:** Маринов, Д. История на българската литература. Пловдив.
- Маринов 1914:** Маринов, Д. Народна вяра и народни религиозни обичаи. – В: Сборник за народни умотворения. Т. 28. С.
- Миятев 1953:** Миятев, П. Из архива на К. Иречек. С.
- Отзиви... 1879:** Отзиви о родопских песнях Стефана Ильича Верковича. С. Петербург.
- Сис 1924:** Сис, Вл. Кореспонденция на д-р Константин Й. Иречек с Марин Дринов. – В: Годишник на Народната библиотека в София за 1923 г. С.
- Славейков 1917:** Славейков, П.П. Книга на песните. С., XXIV.
- Славейков 1882:** Славейков, П.Р. Народни песни. – В: Наука 1882, № 7, 559-570.
- Славейков 1979:** Славейков, П. Р. 1979. Съчинения. Т. 4. С.
- СНУ 1889,1:** Сборник за научни умотворения. Т.1 С.
- СНУ 1892:** Сборник за народни умотворения. Т. 8., С.
- Стоилов 1920:** Стоилов, А.П. Вазов и „Веда Словена“. – В: Сборник в чест на Иван Вазов. С., 127-134.
- Стоилов 1918:** Стоилов, А.П. Показалец на печатането през XIX в. български народни песни. Т.2. С.
- Тошев 1993:** Тошев, Р. Дългата агония на себеотричането. – В: Зора, 28.09.1993, г.3, № 39,6-7.
- Чалъков 1993:** Чалъков, М. Отглас от мита за Орфей и Евридика в Средните Родопи. – В: Балканистичен форум 1993, № 3, 24.
- Шапкарев 1885 а:** Шапкарев, К. Една неопенима славянска жертва в XIX-й век. – В: Съединение, 14.02.1885, № 106.
- Шапкарев 1885 б:** Шапкарев, К. Една неопенима славянска жертва в XIX-й век. – В: Съединение, 28.02.1885, № 108.
- Шапкарев 1885 в:** Шапкарев, К. Една неопенима славянска жертва в XIX-й век. – В: Съединение, 14.03.1885, № 110.
- Шапкарев 1885 г:** Шапкарев, К. Една неопенима славянска жертва в XIX-й век. – В: Съединение, 21.03.1885, № 111.
- Шапкарев и др. (съст.) 1984:** Шапкарев, К., Тодоров, И., Жечев, И. (съст.). Кузман Шапкарев за възраждането на българщината в Македония. С.
- Шишманов 1927:** Шишманов, Ив. Д. Л. Гайтлер – защитник на Верковичевата „Веда Словена“. – В: Sbornik prací venovaných prof. Dr. Václavu Tillovi k šedesátým narozeninám. Praha, 202-211.
- Шишманов 1925:** Шишманов, Ив. Д. Френската наука и „Веда Словена“, с особен оглед към критиката на Луи Леже (Страници из историята на българската етнография). – В: Сборник в чест и в памет на Луи Леже. С.

- Dozon 1873:** Dozon, A. Premier rapport sur une mission littéraire en Macédoine. Deuxième rapport sur une mission littéraire en Macédoine. – In: Archives des missions scientifiques et littéraires, choix des rapports et des instructions publiés sous les auspices du Ministre des cultes et des beaux arts. Troisième série. V.1. Paris.
- Dozon 1875:** Dozon, A. Chansons populaires Bulgares inédites. Paris.
- Dumon 1873:** Dumon, A. Le Balkan et l'Adriatique. Paris.
- Fligier 1879:** Fligier, C. Ethnologische Entdeckungen im Rhodope-Gebirge. – In: Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien. B. 9, № 7-8.
- Geitler 1878:** Geitler, L. Poetické tradice Thraků a Bulharů. Praha.
- Geitler 1881:** Geitler, L. Die Sage von Orpheus-Orphen der Rhodope-Bulgaren. – In: Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien. B. 10, 165-196.
- Hodzko 1875:** Hodzko, A. Études bulgares. Paris.
- Jireček 1885:** Jireček, C. Cesty po Bulharsku. Praha.
- Jireček 1874:** Jireček, J. O některých záhadných výdaních národních písní jihoslovanských. – In: Zprávy o zasedání kralovské České společnosti nauk v Praze, № 8, 245-253.
- Lavrov, Polivka 1932:** Lavrov, P.A., Polivka, J. Lidové povídky jihomakedonské. Z rukopisů St. Verkovičových. V Praze. Praha.
- Leger 1873:** Leger, L. Les chants bulgares du Rhodope, d'après un travail de M. Dozon. – In: Revue politique et littéraire, 11.1973, № 21-22.
- Leger 1875:** Leger, L. Un essai de mystification littéraire, le Veda Slave. – In: Bibliothèque Universelle. Paris
- Podhorsky 1889:** Podhorsky, L. Ein Volksepos der Steinzeit. – In: Acta Comparationis litterarum Universarum. Clavdiopoli (Kolozsvár), B. 1, № 4.
- Šišmanof 1903:** Šišmanof, Iv. D. Glück und Ende einer berühmten literarischen Mystification, *Veda Slovena*. – In: Archiv für Slavische Philologie. B. 25. Wien, 580-611.

ПЪРВА ПУБЛИКАЦИЯ

Беновска 1997: Беновска, М. 1997. Хроника на спора за *Veda Slovena*. – В: Вѣда Словѣна. Т. 2. Съст. Б. Христов. С., 441-474.

A CHRONOLOGICAL VIEW OF THE SCIENTIFIC DISCUSSION ON “VEDA SLOVENA” (1867-1968)

Milena Benovska-Subkova

Abstract by Miglena Hristozova

Veda Slovena, a two-volume song collection edited by the ethnographer Stefan Verkovic (1874, Vol. 1, and 1881, Vol. 2), provoked a long and very emotional scientific discussion based on the question of the Veda's authenticity. Scientific reactions by several Bulgarian and international academics came right after the release of a single song, “The Marriage of Orpheus”. At the same time, an ongoing mystification theory about *Veda Slovena* became popular.

This article presents a chronological view of the scientific discussion between 1867 (first theses after the announcement of the collection) and 1968 (the study of Prof. Mihail Arnaudov). Different “nonscientific” elements of the discussion, like emotional argumentations, lack of interest on the text or superficial analyses, are also mentioned, as well as the fact, that the scientific dispute generated a lot of myths according to the content and the structure of the songs collected in *Veda Slovena*. Additional attention is paid on *The song about Jurfen* widely present in the ethnological context of *Veda Slovena* (in the region of Demirhisar): The figure of *Jurfen* suggested as a folk version close to *Orpheus* is therefore proposed as a hint of the Veda's authenticity.